

**Departament de Teoria i Història de l'Educació
de la Universitat de Barcelona**

**ANÀLISI AXIOLÒGICA
DELS DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU
ROSA SENSAT (1969/1979)**

TOM I.

Ester Casals Grané

1997

ÍNDEX

ÍNDIX**TOM I**

ÍNDIX	1
1. PRESENTACIÓ	10
2. ROSA SENSAT I CONTEXTUALITZACIÓ	16
2.1 ROSA SENSAT	17
2.1.1 ROSA SENSAT, EL RECORD A LA GRAN PEDAGOGA	18
2.1.1.1 ROSA SENSAT I VILÀ (1873/1961)	18
2.1.1.2 <i>ROSA SENSAT</i> , UN BON NOM PER A L'ESCOLA DE MESTRES	24
2.1.2 NAIXEMENT I INAUGURACIÓ DE L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT	26
2.1.2.1 NAIXEMENT DE L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT	26
2.1.2.2 INAUGURACIÓ DE L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT I PRIMER CURS IMPARTIT	28
2.1.3 ETAPES DE LA INSTITUCIÓ	31

2.1.4 ÒRGANS DE GESTIÓ DE L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT	33
2.1.5 RECURSOS ECONÒMICS DE L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT	34
2.1.6 ACTIVITATS DEL'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT	35
2.1.6.1 CURSOS D'HIVERN	36
2.1.6.2 ESCOLES D'ESTIU	39
2.1.6.2.1 FINANÇAMENT DE LES ESCOLES D'ESTIU	40
2.1.6.2.2 CARACTERÍSTIQUES GENERALS DE LES ESCOLES D'ESTIU	42
2.1.6.2.3 TRETOS PEDAGÒGICS QUE GUIA VEN LES ESCOLES D'ESTIU	48
2.1.6.2.4 VALORS DEFINITORIS DE LES ESCOLES D'ESTIU	50
2.1.6.2.5 VALORACIÓ DE LES ESCOLES D'ESTIU	52
2.1.6.3 TREBALL PROFESSIONAL DE LA INSTITUCIÓ	54
2.1.7 EL PENSAMENT ESCOLAR DE LA INSTITUCIÓ	59
2.1.8 SUPORT A ALTRES INSTITUCIONS	64
2.1.9 VALORACIÓ I INFLUÈNCIA DE L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT	66
2.2 CONTEXT POLÍTIC, SOCIAL, IDEOLÒGIC I EDUCATIU	85
2.2.1 ANTECEDENTS	86
2.2.1.1 BREU SÍNTESE DE LA SITUACIÓ EDUCATIVA ABANS DEL FRANQUISME	86
2.2.1.2 L'EDUCACIÓ EN LA INSTAURACIÓ DEL FRANQUISME	88
2.2.2 ASPECTES REFERENTS ALS CANVIS QUE ES DONEN DURANT L'ETAPA COMPRESA ENTRE 1964 I 1970	92

2.2.3 LA LLEI GENERAL D'EDUCACIÓ	96
2.2.3.1 CONTEXT EN EL QUAL APAREIX LA LLEI GENERAL D'EDUCACIÓ	96
2.2.3.2 ESTRUCTURA DEL SISTEMA EDUCATIU CORRESPONENT A LA LLEI DE 1970	98
2.2.3.3 CONTINGUTS DE LA LLEI GENERAL D'EDUCACIÓ	100
2.2.3.4 LA LLEI GENERAL D'EDUCACIÓ RELACIONADA AMB EL MÓN POLÍTIC, ECONÒMIC I SOCIAL	103
2.2.3.5 LA REALITAT ESCOLAR	109
2.2.3.6 CRÍTiques A LA LLEI GENERAL D'EDUCACIÓ	114
3: RECUll D'ARTICLES DELS DIARIS DE LES ESCOLES D'ESTIU	117
3.1 IDEES PEDAGÒGIQUES	120
3.1.1 ASPECTES A TENIR EN COMPTE	121
3.1.1.1 DESIG DE MILLORAR. L'ESCOLA DESITJADA	121
3.1.1.2 DIVERSES LLENGÜES. LA IMPORTÀNCIA DE LA LLENGUA	148
3.1.1.3 TEORIA I PRÀCTICA	156
3.1.1.4 LECTURA	158
3.1.2 TIPUS D'EDUCACIÓ	164
3.1.2.1 EDUCACIÓ PERMANENT	164
3.1.2.2 EDUCACIÓ INTEGRAL	171
3.1.2.3 EDUCACIÓ INTEL·LECTUAL	173
3.1.2.4 EDUCACIÓ DELS SENTITS	176
3.2 POSICIÓ ENVERS ELS MESTRES	182
3.2.1 FIGURA DEL MESTRE/A	184

3.2.1.1 FORMACIÓ DEL MESTRE/A	184
3.2.1.2 IDEOLOGIA, HORARI, ÀREES I FORMACIÓ	191
3.2.1.3 PAPER DEL MESTRE/A	193
3.2.1.4 SITUACIÓ ECONÒMICA I LEGAL	194
3.2.1.4.1 SITUACIÓ ECONÒMICA	197
3.2.1.4.2 SITUACIÓ LEGAL	198
3.2.2 ACOLLIMENT A MESTRES DE FORA	199
3.2.2.1 DINS DE CATALUNYA	203
3.2.2.2 FORA DE CATALUNYA	210
3.3 ORGANITZACIÓ I QÜESTIONS INTERNES	217
3.3.1 AGRAÏMENTS	218
3.3.2 AGRUPACIÓ PER ZONES	219
3.3.3 COMENTARIS SOBRE ELS CURSOS DE L'ESCOLA D'ESTIU	222
3.3.4 INFORMACIÓ	230
3.3.5 ORGANITZACIÓ	237
3.3.6 REGLES	244
4. VALORS	250
4.1 CONCEPTUALITZACIÓ I ASPECTES RELACIONATS AMB ELS VALORS	251
4.1.1 CONCEPTUALITZACIÓ DE VALOR	252

4.1.2	CARACTERÍSTIQUES DELS VALORS	258
4.1.3	ELS VALORS COM A QUELCOM PROPI DE LES PERSONES	266
4.1.3.1	QUAN APAREIXEN ELS VALORS EN LA VIDA D'UNA PERSONA. LA SOCIALITZACIÓ	268
4.1.3.2	LA DIFERÈNCIA DE VALORS	271
4.1.4	CONFLICTE SOCIAL DE VALORS	273
4.1.5	ELS VALORS I L'EDUCACIÓ	277
4.1.5.1	LA REFORMA I ELS VALORS	280
4.1.5.2	EDUCACIÓ MORAL	283
4.2	LA CLASSIFICACIÓ I JERARQUITZACIÓ DELS VALORS	302
4.2.1	PRECISIONS EN LA JERARQUITZACIÓ DELS VALORS	304
4.2.2	DIVERSES CLASSIFICACIONS	306
4.2.3	UNA PROPOSTA	316
4.3	ELS VALORS EN ELS DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU	318
4.3.1	PROCÉS UTILITZAT EN LA CATEGORITZACIÓ DELS VALORS	319
4.3.1.1	DEFINICIONS I CARACTERÍSTIQUES DEL L'ANÀLISI DE CONTINGUT	319
4.3.1.2	ORGANITZACIÓ DE L'ANÀLISI	327
4.3.1.3	LA CODIFICACIÓ	329
4.3.1.4	LA CATEGORITZACIÓ	332
4.3.1.5	LA INFERÈNCIA	334
4.3.2	UTILITZACIÓ EXPLÍCITA DEL/S MOT/S VALOR/S I MORAL EN ELS DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU	340

4.3.3 VALORS QUE APAREIXEN EN ELS DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU	348
. ACTUACIÓ I COMPROMÍS	350
. ADAPTACIÓ	361
. AFECTIVITAT	365
. ARRELS	369
. COL·LABORACIÓ I PARTICIPACIÓ	392
. COMUNICACIÓ I DIÀLEG	405
. COOPERACIÓ	412
. DENÚNCIA (VOLUNTAT DE MILLORA)	418
. DISCUSSIÓ I CRÍTICA	432
. ESPONTANEÏTAT	439
. INTEGRACIÓ	444
. LLIBERTAT	451
. REFLEXIÓ	457
. RESPONSABILITAT	464
. SENSIBILITZACIÓ	471
4.3.4 JERARQUITZACIÓ AXIOLÒGICA DELS VALORS DELS DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU (1969/1979)	478
5. A TALL DE CONCLUSIÓ	479
6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	488
6.1 REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES (ARTICLES I LLIBRES CONSULTATS)	489
6.2 REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES (DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU)	515

DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU DE 1969	516
DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU DE 1970	517
DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU DE 1972	518
DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU DE 1973	519
DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU DE 1974	520
DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU DE 1975	521
DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU DE 1976	522
DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU DE 1977	523
DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU DE 1978	524
DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU DE 1979	525

TOM II

ANNEXOS	1
. DADES QUANTITATIVES REFERENTS A ASPECTES INTERESSANTS A TENIR EN COMPTE DINS DEL PERÍODE 1969/1979	3
. GUIÓ ENTREVISTA	6
. DESCRIPTORS	10
. PROGRAMES DE LES ESCOLES D'ESTIU DE 1969/1979	196
. IL·LUSTRACIONS DELS DIARIS DE L'ESCOLA D'ESTIU L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1969/1979)	264

1. PRESENTACIÓ

1. PRESENTACIÓ

A continuació presentem l'estudi titulat "Anàlisi axiològica dels diaris de l'Escola d'Estiu Rosa Sensat (1969/1979)" on pretenem no tan sols conèixer el tema dels valors, reflexionar-hi i fer-hi una humil aportació, sinó també "viatjar" a un passat no gaire llunyà per tal d'adonar-nos de la verdadera tasca de renovació pedagògica portada a terme a partir dels anys seixanta. De la mateixa manera que no hi havia un document més ric i viu que els diaris, no existia en aquella època una institució i una col·lectivitat tan entregada per tirar endavant una educació catalana renovada com l'Associació de Mestres Rosa Sensat.

EL PERQUÈ D'HAVER ESCOLLIT EL TEMA

Els temes aquí treballats són dos: els valors i l'Associació de Mestres Rosa Sensat.

El primer va sorgir perquè estavem interessats a conèixer l'àmbit dels valors i endinsar-nos-hi atès que teníem ganes d'aprofundir en un tema en què els límits són difícils de posar, les aportacions són variades i en el qual no hi ha dos autors que coincideixin en les seves precisions. Estem davant un tema que ens afecta a tots i a totes, atès que els valors "envaeixen" la nostra vida i són una característica implícita de la persona, però el fet de poder-ne fer "mil i una" interpretacions ens demostra que estem davant un àmbit molt ric i que el seu estudi es pot enfocar des de diverses posicions.

Però ja des del principi teníem clar que no només volíem aprofundir en els valors des de la teoria, ans al contrari, volíem donar-li un vessant pràctic de recerca axiològica. Com que també teníem ganes de conèixer les tasques portades a terme sobre la renovació pedagògica a Catalunya en una època difícil com eren els anys seixanta i setanta, vam pensar

que podíem unir els dos temes i intentar buscar els valors que hi havia sota aquest moviment. De la unió d'aquests dos temes sorgeix el treball que teniu a les mans.

ASPECTES PROPIS DEL TREBALL

Per tant, l'objectiu que ens vàrem proposar era fer una anàlisi dels valors que hi havia en els diaris de l'Escola d'Estiu de Rosa Sensat en el període comprès entre l'any 1969 i el 1979. Vam escollir aquesta dècada atès que la informació que ens oferien els diaris d'aquests anys era molt enriquidora, se'n podien extreure una quantitat important d'aspectes a treballar i també perquè el context en què es van escriure els diaris estava ple d'esdeveniments que comportaven un canvi decisiu en molts àmbits de la realitat d'aquell moment, ja que s'emmarca en el pas del franquisme a la democràcia amb la mort del dictador en l'endemig.

La metodologia utilitzada al llarg del present estudi ha estat diversa segons els objectius i la finalitat que tenia cada punt en què es divideix el treball.

La consulta de material escrit (articles, llibres, diaris de les Escoles d'Estiu, programes de les Escoles d'Estiu, etc.) ha estat indispensable per a la confecció del primer apartat, "Rosa Sensat i contextualització", per als punts que fan referència als valors i per a la profundització i utilització de la tècnica d'anàlisi de contingut.

També ha estat enriquidor tant per al treball com per a mi poder tenir una entrevista amb dues personalitats del món de la Pedagogia com són Marta Mata i Mercè Fluvià. Marta Mata ha estat durant molts anys l'"ànima" de l'Associació de Mestres Rosa Sensat atès que ella, envoltada de persones compromeses amb el tema, ha portat el pes de la renovació pedagògica catalana durant els anys en què era més necessària i més difícil. Ella, al llarg de la xerrada, ens ha pogut il·lustrar tant les dificultats com les alegries que s'ha anat trobant en la seva tasca. Mercè Fluvià ens ha parlat dels seus records com a alumne de les Escoles d'Estiu dels anys setanta i el trencament que representava aquesta institució amb la pedagogia que s'estava portant a terme en aquells moments.

ORGANITZACIÓ GENERAL

El treball es divideix en tres grans apartats: "Rosa Sensat i contextualització", "Recull d'articles dels diaris de les Escoles d'Estiu" i "Valors".

El capítol titulat "Rosa Sensat i contextualització" es divideix en dos subapartats: "Rosa Sensat" i "Context polític, social, ideològic i educatiu".

En el primer hem englobat tant una referència a la figura de Rosa Sensat com l'explicació dels trets més importants i característics de la institució Rosa Sensat. Comencem donant unes dades sobre la vida i l'obra de Rosa Sensat per tal de conèixer tant el seu tarannà com a persona com les seves idees sobre educació i la seva actuació pedagògica. A continuació expliquem les raons que es donen alhora de triar el nom de Rosa Sensat per a l'Escola de Mestres que es volia fundar. Una vegada fetes aquestes precisions creiem adequat endinsar-nos en la institució i parlar del seu naixement, la inauguració i el primer curs impartit, continuar amb un resum de les etapes més importants, comentar els òrgans de gestió de l'Associació de Mestres Rosa Sensat (Assemblea General i Junta Rectora), els recursos econòmics, les seves activitats (Cursos d'Hivern; Escoles d'Estiu -finançament de les Escoles d'Estiu, característiques generals de les Escoles d'Estiu, trets pedagògics que guiaven les Escoles d'Estiu, valors definitoris de les Escoles d'Estiu i la valoració de les Escoles d'Estiu-; treball professional de la institució), el pensament escolar, el suport a altres institucions i la valoració i influència de l'Associació de Mestres Rosa Sensat.

En el subapartat "Context polític, social, ideològic i educatiu" es tenen en compte els antecedents explicar les característiques de l'etapa compresa entre 1964 i 1970 i fer un esment especial a la Llei general d'educació. En els antecedents es fa una breu síntesi de la situació educativa abans del franquisme i de l'educació en la instauració del franquisme. Es tracten els aspectes referents als canvis que es donen entre els anys 1964 i 1970. Finalment aprofundim en la Llei general d'educació: el context en el qual apareix la Llei general d'educació; l'estructura del sistema educatiu corresponent a la llei de 1970; els continguts de la Llei general d'educació; la Llei general d'educació relacionada amb el món polític, econòmic i social; la realitat escolar i les crítiques a la Llei general d'educació.

El segon gran bloc del treball, l'hem anomenat "Recull d'articles dels diaris de les Escoles d'Estiu" i es divideix en: idees pedagògiques, posició envers els mestres i organització i qüestions internes. En aquests tres apartats es presenta un recull d'articles, referències i notes que ajuden a entendre millor la institució Rosa Sensat.

Com a "Idees Pedagògiques" tenim en compte el continu desig de millorar que es té per tal d'assolir l'escola que tant es desitja, la importància que s'atorga a la llengua, el paper de la teoria i la pràctica i el de la lectura. A continuació es comenten tres tipus d'educació que apareixen en els diaris de l'Escola d'Estiu: educació permanent, educació integral, educació intel·lectual i educació dels sentits.

A "Posició envers els mestres" tractem la figura del mestre/a i l'acolliment que s'ofereix als mestres de fora. En la figura del mestre/a tenim en compte la seva formació; la ideologia, l'horari, les àrees i la formació; el seu paper i la seva situació econòmica i legal. Sobre l'acollida que es dona als mestres de fora distingim entre els de dins de Catalunya i els de fora de Catalunya. Pel que fa als de dins de Catalunya es fa referència a Girona, Granollers, Lleida, Mallorca i Menorca, Manresa i Mataró i comarca. En els de fora se cita Andalusia, Astúries, Vigo, País Basc i Itàlia.

En el subapartat "Organització i qüestions internes" il·lustrem aspectes relacionats amb: agraïments, agrupació per zones, comentaris sobre els cursos de l'Escola d'Estiu, informació, organització i regles que s'han de seguir i tenir en compte per al bon funcionament de les Escoles d'Estiu.

Finalment trobem l'apartat titulat "Valors" i també aquí hem fet divisions: conceptualització i aspectes relacionats amb els valors, la classificació i jerarquització dels valors i els valors en els diaris de l'Escola d'Estiu.

A "Conceptualització i aspectes relacionats amb els valors" es donen diverses conceptualitzacions del terme *valor*, se citen algunes de les característiques més rellevants d'aquest concepte, es consideren els valors com a quelcom propi de les persones, també es tracta el tema del conflicte de valors i s'acaba parlant dels valors i l'educació: la reforma i els valors i l'educació moral.

En "La classificació i jerarquitització dels valors" fem algunes precisions en la jerarquitització dels valors seguit de l'exposició de diverses classificacions de valors que s'han portat a terme i oferim a continuació la nostra proposta.

En el subapartat "Els valors en els diaris de l'Escola d'Estiu" s'explica el procés utilitzat en la categorització dels valors (definicions i característiques de l'anàlisi de contingut, organització de l'anàlisi, la codificació, la categorització i la inferència), es mostren fragments dels diaris de l'Escola d'Estiu on apareix la utilització explícita del/s mot/s *valor/s* i *moral*, es defineixen i es posen exemples de valors que apareixen en els diaris de l'Escola d'Estiu (actuació i compromís, adaptació, afectivitat, arrels, col·laboració i participació, comunicació i diàleg, cooperació, denúncia orientada a la voluntat de canvi i millora, discussió i crítica, espontaneïtat, integració, llibertat, reflexió, responsabilitat i sensibilització) i, finalment, fem una jerarquitització dels valors apareguts en els diaris de l'Escola d'Estiu segons la nostra proposta.

En l'apartat "Referències bibliogràfiques" incloem tant els articles i llibres consultats com els diaris de l'Escola d'Estiu que hem treballat al llarg del treball.

Els annexos estan formats per dades quantitatives referents a aspectes interessants a tenir en compte dins del període 1969/1979 i que poden ajudar a entendre la situació i les necessitats d'aquesta dècada. Adjuntem el guió de l'entrevista que vam seguir tant en la xerrada amb Marta Mata com en la de Mercè Fluvià. Un tercer annex el forma el conjunt de descriptors que van sorgir en la primera fase de l'anàlisi de contingut. També incloem en aquest apartat els programes de les Escoles d'Estiu del període estudiat: 1969/1979. Finalment segueixen unes il·lustracions dels diaris de l'Escola d'Estiu de l'Associació de Mestres Rosa Sensat (1969/1979) en les que es reflexen alguns dels valors comentats durant el treball.

2. ROSA SENSAT I CONTEXTUALITZACIÓ

2.1 ROSA SENSAT

2.1 ROSA SENSAT

2.1.1 ROSA SENSAT, EL RECORD A LA GRAN PEDAGOGA

2.1.1.1 Rosa Sensat i Vilà (1873/1961)

Rosa Sensat i Vilà nasqué al Masnou el 17 de juny de 1873 en el si del matrimoni format per Jaume Sensat i Maristany, capità de vaixell, i Josepa Vilà i Riera. La seva infància fou com la de la majoria de nens i nenes de famílies marineres i comercials del Maresme d'aquella època.

La que seria, uns anys més endavant, una reconeguda educadora començà la seva formació en una escola privada de pàrvuls del mateix Masnou i continuà els seus estudis a l'escola pública d'aquesta població. Als quatre anys ja llegia el que tenia més a mà: els diaris.

Quan Rosa Sensat comptava nou anys i els seus pares estaven a punt d'augmentar la família, el pare morí. Aquest fet els va canviar radicalment la vida. Tingueren moltes dificultats econòmiques que Josepa Vilà i una germana seva van superar realitzant treballs artesanals i més endavant obrint un taller de brodats. A Rosa Sensat li van ensenyar l'ofici de brodatora per tal que les ajudés.

Com que la nena mostrava un gran interès per l'estudi, la seva mare li proporcionà un professor particular. Aquest es va adonar ràpidament de les seves qualitats i l'ajudà. Tal i com ens diu la seva filla Angeleta Ferrer:

El senyor Llopis era un mestre renovador i amb procediments d'ensenyament moderns i actius i disfrutava d'ensenyar la meva mare. En trobar-se amb una criatura intel·ligent i entusiasta fou qui va convèncer la meva àvia perquè fes estudiar la nena per a mestra, car descobrí en ella grans qualitats per ser-ho. Rosa tenia una gran passió

per poder-ho fer. La seva mare ho comprengué i es disposà a fer tots els sacrificis per assolir-ho i complaure-la. El senyor Llopis la preparà i féu l'ingrés a l'Escola Normal de Barcelona i l'aprovà.¹

Durant la seva formació a Barcelona fou acollida pel matrimoni format per Àngela Vallès, professora i responsable del Colegio Barcelonés en el qual Rosa Sensat va estudiar, i David Ferrer, metge i pedagog (mestre i pioner de l'educació física). Ells es convertiren uns anys més tard en els seus sogres atès que Rosa Sensat es va casar amb el fill gran d'aquesta família.

Als quinze anys, una vegada acabada la carrera, s'encarregà de l'escola municipal del seu poble, el Masnou. Més endavant, Rosa Sensat féu oposicions (guanyà una plaça a Tivenys, que no acceptà, i una altra a Girona quan tenia dinou anys) i, compaginant la seva feina de Girona, va continuar els seus estudis a Madrid. La seva estada a Madrid fou fecunda i enriquidora car ella seguia estudiant i opositant; però també cal remarcar que allà va ser on tingué l'oportunitat de conèixer certs ambients intel·lectuals gràcies a l'amistat amb els senyors Sardà, grans amics del matrimoni Ferrer-Vallès. Angeleta Ferrer ens ho il·lustra:

Els Sardà la introdueixen en el seu entorn d'amics i polítics. Entra en relació amb la gent de la Institución Libre de Enseñanza, coneix Francisco Giner de los Ríos i a Cossío, assisteix a cursos i conferències... Els diumenges va amb ells al camp, a les excursions com la de Navalmoral de la Mata per veure l'eclipsi de sol, o d'altres per conèixer les pintures del Greco, davant les quals Cossío feia unes dissertacions meravelloses. S'interessa per totes les manifestacions científiques, artístiques, concerts, etc. que es donaven a Madrid. Sovinteja les conferències de l'Ateneu de Madrid, el Museo Pedagógico, les penyes d'intel·lectuals, com la de can Labra, on es reunia un selecte grup del camp de la cultura i la política de Madrid.²

A més de completar la seva formació a l'Escuela Superior de Magisterio de Madrid també va tenir l'oportunitat d'anar a Ginebra i visitar les escoles més prestigioses de Suïssa, part d'Alemanya i de Bèlgica gràcies a una pensió de la Junta para la Ampliación de Estudios³. Aquesta experiència li va servir per conèixer les escoles europees, recollir material

¹GONZÀLEZ-AGÀPITO, J. (1989): *Rosa Sensat i Vilà, fer de la vida escola*. Barcelona: Rosa Sensat/Edicions 62, p. 18.

²GONZÀLEZ-AGÀPITO, J. (1989): op. cit., p. 22.

³DELGADO, B. (coord.) (1994): *Historia de la Educación en España y América*. Madrid: Ediciones Morata, vol. 3, p. 741.

i augmentar els seus coneixements.

Amb vint-i-sis anys, arran de la reforma de les Escoles Normals, es va presentar a les oposicions per a una càtedra a Alacant i la va guanyar. Aprofità aquest fet per portar a terme en aquesta localitat un ensenyament actiu que tenia com a màxim objectiu la introducció de la vida a l'escola i el contacte amb l'entorn natural.

Al 1903 Rosa Sensat es va casar amb David Ferrer, un metge i farmacèutic que no va exercir cap de les seves dues llicenciatures atès que es va dedicar a la indústria i al comerç. Fruit d'aquest matrimoni, al 1904 va néixer una nena a la qual van posar el mateix nom que la seva àvia, Angeleta, i l'any següent tornaven a ser pares. Aquestes responsabilitats en l'àmbit personal la van portar a acollir-se a un decret que permetia l'obtenció de places d'ensenyament primari en localitats grans a canvi de deixar el seu lloc a l'Escola Normal. La seva filla, Angeleta Ferrer, té els següents records de Rosa Sensat com a mare:

La mare era menuda, rossa, amb els ulls negres d'una gran vivor. Tenia un caràcter dolç i suau, aciençada i gens turbulenta. Amb un gran interès per aprendre coses. Aquesta mena de ser, senzilla, sòbria i seriosa i, alhora, d'un dinamisme infatigable, sense soroll, és tal com la recordo jo de tota la vida.

A mi i al meu germà no ens renyava mai. Ens contestava i conduïa sempre d'una manera suau i convincent. Evitava sempre que ens barallessim o que aixequéssim la veu.⁴

Quan la seva filla Angeleta va decidir estudiar per mestra i dedicar-se a aquesta professió, Rosa Sensat li va donar suport amb gran entusiasme i ella ho recordà tota la vida:

Mentre estudiava el batxillerat, jo ja feia classes a noies de trenta anys. Els ensenyava de llegir a l'escola d'adultes de la meva mare. M'agradava molt i m'estimaven. Com que era afecionada a les ciències naturals, les vaig triar com a carrera i com a especialització. La mare em va fer costat en aquesta decisió, totalment. El pare no ho veia gens clar que jo, per raons de salut, resistís una carrera universitària, però la mare m'hi va encoratjar molt. Fins i tot em va anar a matricular ella a la universitat.⁵

⁴GONZÀLEZ-AGÀPITO, J. (1989): op. cit., p. 17.

⁵FERRER, A.; MARTÍNEZ, M.; FEBRÉS, X. (1987): *Diàlegs a Barcelona. Angeleta Ferrer i Maria*

Ja a Barcelona, Rosa Sensat va treballar en una escola a Sant Martí de Provençals i en una Escola Pública unitària de la Diagonal. Sabem per Angeleta Ferrer que la seva mare, en aquesta última escola, tenia un tracte respectuós amb les nenes i volia que es comportessin d'una manera digna i reflexionada. A més a més cal dir que "destaquen fets com que les alumnes surten molt de l'aula i s'encaren amb la vida i el seu entorn. També hi ha moltes intervencions d'educació moral de les noies i de les relacions de convivència. S'hi troben actes d'educació de la sensibilitat (exercicis de dibuix, música, cançons, treballs manuals). Hi ha tot un món de sensibilitat que forçosament es comunica als deixebles".⁶

L'època següent va ser la de l'Escola de Bosc. Aquesta escola, creada el mes de maig de 1914, formà part de les anomenades Escoles a l'Aire Lliure de l'Ajuntament de Barcelona. Aquestes escoles havien de ser dedicades a nens i nenes de la ciutat amb problemes respiratoris, però a la pràctica hi assistien infants de famílies interessades a portar els seus fills a centres que comptessin amb una bona qualitat pedagògica. L'Escola de Bosc fou la primera d'aquestes escoles públiques noves⁷ i es trobava situada a la muntanya de Montjuïc. Hi assistien quaranta nens i quaranta nenes. Rosa Sensat fou directora de la secció de noies i la seva tasca ha estat sempre molt lloada:

*La primera directora fou Rosa Sensat, mestra d'una extraordinària personalitat humana i intel·lectual. El treball de Rosa Sensat, al capdavant de l'escola hi va deixar una gran empremta. La seva formació, vinculada al moviment europeu de l'Escola Nova, va fer de l'Escola de Bosc una escola modèlica en el seu temps.*⁸

Josep González-Agàpito fa una relació dels principis pedagògics que guiaven l'Escola de Bosc:

El coneixement del noi i el respecte a la seva personalitat i als seus drets cal que siguin els fonaments en els quals el mestre ha de recolzar tota la seva acció educativa; el noi és el centre de tot el sistema educatiu; vida a plena natura; salut i educació física; contacte directe amb les formes de la vida, la natura i el treball humà per tal que el noi adquireixi nocions immediates dels éssers i les coses; rendiment màxim amb un mínim

Martínez. (Conversa transcrita per Xavier Febrés). Barcelona: Ajuntament de Barcelona/Editorial Laia, p. 15.

⁶GONZÁLEZ-AGÀPITO, J. (1989)... op. cit., p. 27.

⁷L'ensenyament. Seminari d'història de l'ensenyament i "Rosa Sensat". (1978) Barcelona: Dopesa, p. 18.

⁸Barcelona ciutat educadora 1900 ... 2000. (1991) Barcelona: Ajuntament de Barcelona, p. 21.

*d'esforç intel·lectual; preocupació per la formació moral i del caràcter, així com el foment dels sentiments socials i el patriotisme; disciplina familiar, de manera que la vida a l'escola sigui una imatge del que ha de ser la vida a la llar.*⁹

Aquesta experiència a l'Escola de Bosc va permetre a Rosa Sensat poder tenir un contacte estret amb personalitats del món de l'ensenyament com, entre d'altres, Alexandre Galí, Manuel Ainaud, Eladi Homs, Pau Vila i Palau Vera. Com ja sabem, tots aquests educadors portaven a terme experiències d'escola nova i lluitaven per la llengua i la cultura catalanes.

Angeleta Ferrer recorda que l'escola de Montjuïc tenia "un ambient meravellós, a l'aire lliure, amb un nombre reduït d'infants, en plena natura, amb espais per a jocs, amb un ambient de calma, silenci, tranquil·litat d'esperit..."¹⁰ També són significatives les següents paraules de la filla de la nostra entranyable pedagoga:

*Era una preciositat d'entorn i de condicions de treball; tan bonica i amable, i tan ben conduïda! Aquell pati de les acàcies amb aquella calma... i el cant de l'aigua del brollador... Jo vaig estudiar-hi, sóc alumna de l'Escola de Bosc de Montjuïc. [...] Totes les classes es feien a l'aire lliure, a l'Escola de Bosc. Les finestres i les portes dels pavellons sempre eren obertes de bat a bat. Era una escola eminentment naturalista, i per això jo em vaig inclinar més tard per les ciències naturals. Coneixíem totes les plantes de Montjuïc. [...] Els alumnes estàvem en contacte permanent amb el medi, observàvem la natura constantment. [...] Teníem insectaris, terraris... La meva mare va fer al jardí sis aquaris grossíssims, on vivien espècies d'aigua dolça, i plantes aquàtiques... Vam criar durant molts anys espinosos, un peix amb un gran dimorfisme sexual que pescàvem al rec Comtal. Estudiàvem tot això amb passió, i constituïa una mica la base d'un centre d'interès pels altres estudis de la resta d'assignatures. No em puc estar de recordar moltíssims aspectes de l'Escola de Bosc.*¹¹

Al 1931, Rosa Sensat acceptà dirigir el Grup Escolar Milà i Fontanals, on féu una tasca formidable malgrat la situació i la problemàtica que hi trobà, després que Manuel Ainaud, cap de l'Assessoria de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, se li va dirigir amb aquestes paraules:

⁹L'ensenyament... (1978): op. cit., p. 19.

¹⁰GONZÀLEZ-AGÀPITO, J. (1989): op. cit., p. 30.

¹¹FERRER, A.; MARTÍNEZ, M.; FEBRÉS, X. (1987): op. cit., p. 20-21.

*Vinc en nom de Barcelona -li digué- a demanar-li per anar amb dignitat a un ensenyament europeu. L'Escola de Bosc vostè l'ha formada, ja funciona, ja és feta i estimulada, ja seguirà la seva via. És només per a un petit sector de nois. El que li demano és la seva aportació a una obra cabdal i definitiva per a tots els nens de Barcelona.*¹²

Els Grups Escolars assoliren una gran qualitat atès que esdevingueren "grans escoles com no s'havien vist mai a Catalunya ni a Espanya i que foren capdavanteres a Europa pel que fa a l'organització pedagògica".¹³ Gran part d'aquest èxit fou degut al fet que es van escollir bons professionals¹⁴ que estaven totalment compromesos amb la seva tasca de renovació pedagògica. Aquests educadors van estar al capdavant dels diferents Grups Escolars.¹⁵

Els principis pedagògics més remarcables que van guiar sempre l'actuació i la pràctica de Rosa Sensat són, tal com ens diu Buenaventura Delgado,¹⁶ els següents: la creació d'un clima familiar agradable, lluny de l'antiga escola autoritària; l'adaptació de l'escola i dels programes a l'infant i a les noves idees pedagògiques; el respecte a l'infant i als seus interessos naturals; la visió vitalista i evolutiva de l'educació; l'actuació pedagògica natural, sense esclavitzar-se per la rigidesa d'un mètode determinat; el fet d'educar en contacte amb la natura i el medi ambient; i educar amb naturalitat, amb senzillesa i espontaneïtat, evitant els tecnicismes professionals.

Al 1936 van començar temps difícils per a Rosa Sensat: la malaltia i posterior mort del seu marit; la guerra; l'operació de la seva filla a Girona, que la va portar a demanar un permís que li fou denegat i la seva jubilació voluntària el mes de març de 1938.

¹²GONZÀLEZ-AGÀPITO, J. (1989): op. cit., p. 29.

¹³Barcelona... (1991): op. cit., p. 26.

¹⁴A FERRER, A.; MARTÍNEZ, M.; FEBRÉS, X. (1987): op. cit., p. 53, se cita a: Rosa Sensat, Martí Alpera, Barceló, Pla, Desclós, Jou, Anna Rúbies, Dolors Batlle, Doreste, Reixach i Maria Barceló.

¹⁵En el llibre AA.VV. (1991) *Barcelona...*: op. cit. p. 26, es relacionen els centres amb els pedagogs que en portaven la direcció: "El Patronat els va dotar d'un equip nombrós i valuós de mestres i directors. Entre altres cal destacar: Fèlix Martí Alpera al Grup Escolar Pere Vila, Maria Baldó al G. E. La Farigola, Rosa Sensat al G. E. Milà i Fontanals, Federico Doreste i Anna Rúbies al G. E. Ramon Llull, Pere Blasi i Dolors Batlle al G. E. Lluís Vives, Josep Casanovas al G. E. Baldiri Reixach, Josep Montua al G. E. Mossèn Cinto Verdager, Lluís Alabart al G. E. Francesc Pi i Margall, Llorenç Cabós al G. E. Sant Ramon de Penyaforat, Pau Romeva al G. E. Les Corts, etc."

¹⁶DELGADO, B. (coord.) (1994): op. cit., p. 742.

Després de la guerra ella ja sabia que enlloc no la rebrien i l'estimarien com abans. La van fer tornar al Milà i Fontanals, com a càstig la volien enviar a Can Tunis i, finalment, tal com ens relata la seva filla:

[...] la comissió depuradora accedeix a la seva petició de seguir jubilada i la jubilen quan faltaven pocs dies per a la seva jubilació forçosa en complir 70 anys. Això, és clar, era intencionadament un càstig econòmic, car en la seva jubilació no es tenen en compte els ascensos de categories que s'han anat succeint, que haurien prevalgut en una jubilació forçosa i queda jubilada amb una assignació de 500 pessetes mensuals. Malgrat que tothom li aconsellava de fer una reclamació, ella s'hi negà rotundament. Fou la seva segona jubilació. Durant els divuit anys que visqué jubilada sols arribà a cobrar 1.000 pessetes de pensió. Encara la recordo quan em deia rient-se'n: "Miranena, ja m'han donat un bitllet verd."

*Visqué fins als 88 anys.*¹⁷

2.1.1.2. Rosa Sensat, un bon nom per a l'Escola de Mestres

En el moment d'escollir un nom per a l'Escola de Mestres que es volia fundar es va pensar de posar el nom d'un/a educador/a que hagués lluitat per la renovació educativa, qüestió que regia i guiava la institució que s'estava gestant, i es va dubtar entre el de dues figures cabdals de la pedagogia catalana. Angeleta Ferrer ens ho explica:

*Marta Mata va parlar amb Alexandre Galí sobre el nom a donar a la institució. La mare de la Marta era deixeble de la meva als Estudis Normals de la Mancomunitat. Hi havia la possibilitat de donar a la nova institució dos noms: el de la mare i el de Joan Bardina, fundador de l'antiga Escola de Mestres. Ho van sospesar amb Alexandre Galí i van trobar que l'experiència de Joan Bardina havia durat poc, atès que havia marxat a Amèrica. El senyor Galí va opinar que la figura que havia persistit més en la tasca d'ensenyament de mestres era la de la meva mare, Rosa Sensat. I li van posar aquest nom.*¹⁸

¹⁷GONZÀLEZ-AGÀPITO, J. (1989): op. cit., p. 34.

¹⁸FERRER, A.; MARTÍNEZ, M.; FEBRÉS, X. (1987): op. cit., p. 93-94

Molts són els elements que porten els fundadors de l'Escola de Mestres Rosa Sensat a posar-li el nom d'aquesta important i remarcable pedagoga catalana. Cal recordar, entre d'altres aspectes, que Rosa Sensat era, sobretot, una mestra totalment entregada a la seva professió i que, a més, coneixia molt bé el món de l'infant. Ella s'adonà que era necessari realitzar un canvi total en l'educació i superar les mancances pròpies de la pedagogia tradicional, de manera que es pogués portar a terme una renovació pedagògica adequada a la nostra societat. Aquest llarg camí no el feia sobre el buit sinó que era coneixedora dels corrents i de les pràctiques europees que es donaven en aquell moment, les quals enriquien la seva tasca de cada dia. També estava molt preocupada per la formació dels mestres.

Marta Mata, de manera entranyable, ens remarca alguns aspectes a considerar en la tria del nom de la institució que havien creat:

L'Escola de Mestres es deia "Rosa Sensat" i no pas pel creuament de llaços familiars i pedagògics, sinó perquè aquell estiu l'avi mestre de tots, Alexandre Galí, ens ho havia recomanat:

"Escola de Mestres... li hauríem de posar el nom 'Rosa Sensat'." Vaig sentir una alegria molt fonda, recordant-la; recordant la seva figura menuda, els seus ulls vius, la seva dignitat de mestra retirada, tot parlant amb una deixeble, mestra encara.

Continuava Alexandre Galí:

"Eradona; en sereu la majoria -va profetitzar-; ja era així als Estudis Normals. Va ser una excel·lent mestra, des del primer al darrer moment del seu treball i en tota circumstància, oberta als nous corrents pedagògics de dins i de fora, estudiosa i sensible, treballant a fons a l'escola pública. I va estimar molt la formació de mestres. La teva mare..."

Vaig recordar una altra vegada que havia sentit esmentar Rosa Sensat a Alexandre Galí. Els alumnes d'aquest gran mestre volíem retre-li un homenatge en ocasió del seu aniversari. Ens reunírem a l'Aula Joan XXIII del CICF i ell va explicar-nos per què no podia admetre un homenatge quan altres mestres que el mereixien havien mort en el silenci. Va dir alguns noms, la veu se li trencava:

"...Rosa Sensat..."

Tenia els ulls brillants; encara moltes vegades era així enmig de les alegries tènues i incipients d'aquells darrers cinquanta.

Cal recordar-les i podem fer-ho, perquè tristesa i alegria no han estat eixorques; formen part ja de la nostra història, de la nostra realitat amb els fruits que donaren, entre ells aquest fenomen que ara anomenem amb quatre síl·labes: "Rosa Sensat".¹⁹

Marta Mata també evoca emotivament els primerencs moments de l'Escola de Mestres i l'educadora de la qual porta el nom:

El 1965 jo demanava a l'Angeleta Ferrer el nom de la seva mare morta l'1 d'octubre de 1961, per posar-lo al frontispici de la humil i agosarada Escola de Mestres, amb alumnes mestres, que anàvem a començar. I, encara més, li demanava a ella que ens hi fes la primera classe, les primeres classes d'acostament dels mestres i els nens a la natura. Així ho va fer, i entre els documents d'aquell primer curs excepcional ens portava fulls del diari d'escola de la seva mare: l'observació del gran paó, les sortides al bosc de Montjuïc que encerclava l'Escola de Bosc...²⁰

2.1.2 NAIXEMENT I INAUGURACIÓ DE L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT

2.1.2.1. Naixement de l'Associació de Mestres Rosa Sensat

Com tot a la vida, l'Escola de Mestres Rosa Sensat no sorgí del no-res sinó que, ben al contrari, va ser el fruit d'una colla d'aspectes²¹ polítics, culturals, educatius i personals. En

¹⁹GONZÀLEZ-AGÀPITO, J. (1989): op. cit., p. 6-7.

²⁰GONZÀLEZ-AGÀPITO, J. (1989): op. cit., p. 6.

²¹A l'article "L'Associació de Mestres 'Rosa Sensat'" (1983) a *Vida Escolar*, núm. 223, Madrid, p. 72, s'explica el naixement de l'Escola de Mestres de la manera següent:

Puede asegurarse que la fundación de "Rosa Sensat" fue la consecuencia lógica de una serie de

aquesta institució es volien assolir una sèrie de fites que anirem explicant i il·lustrant amb paraules i records dels mateixos protagonistes al llarg dels diferents apartats que segueixen.

Nosaltres, seguint principalment els treballs de Jordi Monés i Pujol-Busquets,²² citarem breument algunes de les activitats que conformen l'origen de l'Associació de Mestres Rosa Sensat. Per una banda cal remarcar les reunions mensuals a les quals assistien mestres de Talitha²³ i ACO per tal de valorar el treball fet a Saifores, casa pairal de la família de Marta Mata; l'objectiu d'aquests encontres era parlar sobre aspectes relacionats amb la problemàtica i la realitat dels mestres. Un altre element important va ser el viatge que realitzaren, entre d'altres, Marta Mata, Pepita Casanellas, Josep M. Rovira i Josep Espinàs i Xivillé a Israel per tal d'assabentar-se de les experiències educatives que es portaven a terme en aquest país. També destacaren en aquests albors les escoles que van servir de precedent per a altres iniciatives, ens referim a l'Escola de la Molina, l'Escola Sant Gregori, l'Escola Santa Anna, les Escoles Laietània, etc.

És significatiu i remarcable el fet que els iniciadors d'aquest projecte van comptar, des d'un primer moment, amb la col·laboració²⁴ de dues grans figures de la pedagogia catalana: Alexandre Galí i Artur Martorell.

actuaciones personales y colectivas que tuvieron lugar a principios de los sesenta: reuniones más o menos formales de maestros, apariciones de nuevas escuelas con unos planteamientos pedagógicos renovados, preocupación de algunas instituciones por los problemas de enseñanza (como el caso de Pax Christi, grupo que actuaba bajo el amparo legal de los "Amigos de la UNESCO")... En este sentido, también cabe señalar la tarea del CIF ("Centre d'Informació Catòlica Femenina"), que había alcanzado cierto prestigio en el campo de la educación, por lo menos entre un grupo social determinado. Hay que tener en cuenta que en la "Escola de Jardineres d'Infància" del CICF se daba gran importancia a las técnicas montessorianas y decrolianas, enlazando así con la tradición pedagógica catalana anterior a la Guerra Civil. Y finalmente, también cabe destacar las llamadas "Sesiones de Pedagogía", iniciadas en 1963 y en las que participaban exclusivamente un grupo de pedagogos que más tarde llegaron a ser figuras importantes del mundo escolar catalán. Este grupo acabaría integrándose en "Rosa Sensat" en el curso 1967/68.

²²MONÉS, J. (1981): *Els primers quinze anys de Rosa Sensat*. Barcelona: Rosa Sensat/Edicions 62, p. 11-12.

²³Marta Mata, comentant la situació escolar a l'època franquista, diu:

*Como reacción a tal situación aparecen en los años 1950/1960 unas pocas escuelas privadas en Cataluña, escuelas que pretenden recuperar la calidad pedagógica de la escuela pública de antes de la guerra. Estas escuelas (de entre las que podemos citar Talitha, Costa i Llobera, Thau, Elaia, Ton i Guida), se forman en general por iniciativa de un grupo de maestros que conocieron de niños la escuela de los años treinta, se mantienen con la colaboración de los padres de los alumnos y tienen entre sus más grandes problemas en un sistema político hostil el de la formación de maestros jóvenes. Estas escuelas organizan esporádicamente sesiones conjuntas de maestros para estudiar distintos problemas pedagógicos, hasta que en 1965 nace la idea de organizar un curso de un año de duración al cual acudirán todas las tardes los maestros jóvenes que por las mañanas trabajan ya con niños en las escuelas. Así nace la "Escola de Mestres Rosa Sensat". (MATA, M. (1985) "La Escuela de Maestros Rosa Sensat de Barcelona" a *Perspectivas*, vol. XV, núm. 1, França, p. 130).*

²⁴"L'Associació..." (1983): op. cit., p. 73.

Un altre aspecte a tenir en compte va ser la creació de la Fiduciària Barcino pel doctor Aragó. Aquesta era una institució benèfica que tenia com a objectiu aprofitar donacions pòstumes amb fins culturals i educatius.

Aquests diversos esdeveniments i actes citats fins ara van convergir en la proposta de crear una Escola de Mestres amb un ideari pedagògic determinat. Com que el projecte del doctor Aragó no acabava de fer-se realitat, tots els que creien en aquest projecte hi van col·laborar segons les seves possibilitats. Jordi Pujol i Ricard Foraster es comprometien en la part econòmica.²⁵ Marta Mata fou "l'ànima de la nova institució"²⁶ i la part pedagògica va recaure a les mans de Maria Teresa Codina, Maria Antònia Canals, Anna Roig, Pere Darder, Enric Lluch, Jordi Cots, etc.

L'estiu de 1965 ja es preparà el programa del curs següent i el 29 de setembre de 1965 ja es donaven els noms de la gent interessada en el que seria i és una gran i important associació de mestres, a més del programa que es tenia aleshores i els projectes que es volien assolir.

2.1.2.2 Inauguració de l'Associació de Mestres Rosa Sensat i primer curs impartit.

La inauguració de l'Associació de Mestres Rosa Sensat fou inoblidable per a tothom que hi va assistir i que lluitava per portar a terme un tipus de pedagogia que es distanciava de la que existia en aquells moments i de tot el que tenia regust de l'escola tradicional. Són veritablement emotives les paraules de Marta Mata quan recorda:

²⁵Íd., ib. S'hi comenta:

Jordi Pujol y el grupo que representaba eran conscientes que era necesario potenciar actividades educativas de diversa índole, siempre, pero, encaminadas a la creación de una infraestructura al margen de la escuela oficial. Se trataba, en realidad, de crear las bases para poner en marcha una política educativa propia. Fue, por lo tanto, normal que el grupo representado por Pujol se comprometiera a hacerse cargo del déficit de la nueva institución.

²⁶MONÉS, J. (1984; 2ª ed.) *L'escola a Catalunya sota el franquisme*. Barcelona: Rosa Sensat/Edicions 62, p. 231.

A l'article "L'Associació..." (1983): op. cit., p. 73, també es remarca el paper principal que hi va jugar Marta Mata:

Hay que destacar, tanto en la idea de la creación de "Rosa Sensat" como en su plasmación, la directísima intervención de Marta Mata.

¿Podia ser una Escola amb professors i alumnes quan tots érem mestres i ens sentíem aprenents de mestre? Era una escola entre companys des d'aquella primera tarda d'octubre de 1965, asseguts tots al voltant de la taula de casa d'un mestre, escoltant i fent nostres les paraules i l'entusiasme magistrals d'Angeleta Ferrer Sensat, i tots ens hi sentíem implicats personalment i col·lectiva. Tots, els presumptes alumnes, els presumptes professors, vam ser des d'aquell moment la nostra mica de somiadors i realitzadors de "Rosa Sensat"; cadascú pot donar fe d'allò que el treball a "Rosa Sensat" ha estat i, per tant, és per a ell mateix. Però allò que ens ha fet i continua fent-nos companys precisament és quelcom que ens sobrepassa, el convenciment de treballar conjuntament per l'escola de Catalunya en un gran concret, per l'educació de l'infant, en un limitadíssim general.²⁷

La mateixa Angeleta Ferrer²⁸ rememorava de manera eixuta però emotiva la inauguració de la institució:

Jo recordo amb molta emoció que vaig inaugurar l'Escola de Mestres Rosa Sensat amb un curset de didàctica de les ciències naturals. Eren quinze alumnes. I per acabar vam anar d'excursió al Penedès. Va ser preciós...²⁹

El primer curs que va impartir la institució estava format per mestres joves, l'alumnat tenia una mitjana de vint anys, que treballaven a l'escola privada. També cal tenir present que "los profesores fundadores son maestros con diez años de experiencia y el recuerdo de la buena escuela del tiempo de la República"³⁰ i que "los orientadores son ya ancianos maestros separados de la escuela por el franquismo, pero aún capaces de orientar en la recuperación pedagógica".³¹

²⁷MONÉS, J. (1981): op. cit., p. III.

²⁸Angeleta Ferrer fou una de les protagonistes en la inauguració de l'Associació de Mestres i d'aquest primer acte van sorgir moltes altres activitats. Marta Mata ens ho il·lustra amb aquests mots:

El 4 d'octubre de 1965 Angeleta Ferrer i Sensat feia la primera classe de l'Escola de Mestres "Rosa Sensat" i, de llavors ençà, aquest nom ha anat lligat per molts, amb un bullidor d'iniciatives, cursos, seminaris, Escola d'Estiu, publicacions, biblioteca, premis, declaracions, que han superat la dinàmica d'una Escola de Mestres, ni que fos, o potser perquè ho era, tan atípica com "Rosa Sensat", per definir un model de moviment de renovació pedagògica que ha adquirit finalment l'estructura d'associació de mestres, l'Associació de Mestres "Rosa Sensat". (GONZÀLEZ-AGÀPITO, J. (1989): op. cit., p. 93.)

²⁹FERRER, A.; MARTÍNEZ, M.; FEBRÉS, X. (1987): op. cit., p. 93.

³⁰MATA, M. (1985): op. cit., p. 130.

³¹Íd., ib.

Marta Mata i Garriga ens explica les característiques més importants que defineixen l'activitat d'aquell primer any:

La Escuela de Maestros Rosa Sensat no es sólo una escuela diferente por su clandestinidad y modestia de recursos materiales, sino también por la riqueza pedagógica que de ello se deduce. Los alumnos no acuden a estudiar para examinarse y obtener un título académico, sino que estudian sobre su propia práctica y por propia voluntad. Los profesores no explicarán teorías mejor o peor elaboradas, sino que partirán de una experiencia ya larga de trabajo en la recuperación pedagógica. Alumnos y profesores compartirán los mismos riesgos políticos y económicos y se sentirán en realidad compañeros en una misma tarea. Con toda naturalidad hablan el catalán, lengua prohibida en la escuela y se tutean, tratamiento insólito hasta entonces; comparten no sólo las experiencias pedagógicas, sino también las vivencias personales, culturales y políticas, muy difícil de separar en aquel momento, puesto que unas y otras se explicaban y potenciaban mutuamente.³²

Els records d'aquells inicis que Marta Mata té en l'actualitat, sobre aquell primer curs, queden reflectits en les emotives, sinceres i aclaridores paraules que segueixen a continuació:

"Rosa Sensat" va començar com una mena d'institució amb mestres que venien a la tarda i que ens reuníem a casa d'un mestre i d'allò en dèiem "Escola de Mestres Rosa Sensat". Durant el primer curs vam treballar a la tarda la pràctica que els mestres havien fet al matí. I aquest treball es portava a terme amb l'aportació de mestres de molta experiència: Angeleta Ferrer, el senyor Galí, l'Artur Martorell, Jordi Cots, Joan Solà, M. Antònia Canals, jo mateixa, etc. Els professors érem mestres d'abans de la guerra o mestres més experimentats de després de la guerra. Els mestres ens portaven els seus problemes i nosaltres, en forma de cursets, en forma d'enquestes, en forma de xerrades, en forma de treballs,... miràvem d'encarrilar-los. Però també és veritat que tots plegats n'apreníem. El primer curs de "Rosa Sensat" no va ser mai una escola clàssica en el sentit que hi havia uns que sabien coses i uns altres que les preguntaven, sinó uns que treballaven portaven problemes i uns altres que havien treballat o continuaven treballant, miraven de veure els nous problemes i la manera de resoldre'ls. De totes maneres, d'això en dèiem didàctica de les ciències naturals, didàctica de la matemàtica, de la música, del català, etc.³³

³²Íd., ib. p. 130-131.

³³Comunicació personal de Marta Mata i Garriga. 1 d'agost de 1996.

2.1.3 ETAPES DE LA INSTITUCIÓ

A continuació, seguint l'estudi realitzat per Jordi Monés i Pujol-Busquets,³⁴ farem un breu repàs a les principals característiques que conformen i defineixen l'Associació Rosa Sensat durant el període comprès entre 1969 i 1979.

Els anys 1969 i 1970 formen l'anomenada època de transició. En ella destaca l'aparició de diferents tendències dins la institució i l'augment de problemes relacionats amb el creixement i la consolidació de l'associació. També es fan crítiques dirigides tant al caràcter petit burgès com al sistema de gestió de les escoles relacionades amb Coordinació Escolar.

En l'etapa que va de l'any 1971 a l'any 1973 es defineixen dues tendències: la pedagoga i la sociològica. La institució es veu obligada a professionalitzar-se, a ser solvent, sòlida i autònoma. Políticament se situa en l'oposició al règim. El pedagogisme perd influència malgrat que les activitats pedagògiques i psicopedagògiques adquireixen gran importància.

En el període següent conflueixen les dues tendències, la pedagoga i la sociològica, atès que es veu com a important el fet de tenir una estratègia comuna. Jordi Monés ens diu que l'Associació de Mestres Rosa Sensat:

[...] jugarà entre el 1974 i el 1976 un paper fonamental en el món de l'educació que s'expressaria a través de diverses manifestacions qualitatives i quantitatives, entre les quals podríem assenyalar:

- El caràcter multitudinari de les activitats de Rosa Sensat, especialment les Escoles d'Estiu.

- La participació directa i indirecta en el moviment polític i sindical dels ensenyants, primordialment pel que fa a les accions reivindicatives.

- El caràcter aglutinant de la Institució, la qual expressava els anhels de sectors

³⁴MONÉS, J. (1981): op. cit., p. 24-27.

importants de l'oposició al franquisme en el món escolar.

- L'activa participació de Rosa Sensat en la vida ciutadana, especialment barcelonina.

- La seva projecció a l'Estat espanyol, més enllà dels límits dels Països Catalans, del País Basc i de Galícia, on la Institució exercí influència des dels primers anys de la fundació.

- Les noves propostes d'escola pública, elaborades per diversos grups de mestres i ensenyants, que es materialitzaren en el marc físic de Rosa Sensat.

- Finalment no es pot oblidar la volada que prenen aquests anys els estudis dels diversos departaments de treball que es concreten en la producció i l'edició de treballs i sobretot en la creació de "Perspectiva Escolar", la primera revista catalana d'educació de postguerra.³⁵

Durant els anys 1977 a 1980 la institució es trobà totalment integrada en el nou sistema polític. Es va crear una estructura editorial pròpia i es donà una revisió de l'estratègia de l'Associació de Mestres Rosa Sensat.

També voldríem comentar el canvi de nomenclatura que es produí durant els més de trenta anys d'història d'aquesta Escola de Mestres. Ens referim al fet que Rosa Sensat va començar sent una institució i va passar, més endavant, a constituir-se en associació:³⁶

En 1980, los que trabajan en la Escuela de Maestros Rosa Sensat acuerdan convertirse en Asociación de Maestros Rosa Sensat y continuar las mismas tareas, adaptándolas, como siempre, a las demandas y necesidades cambiantes de los maestros

³⁵MONÉS, J. (1981): op. cit., p. 26.

³⁶Diversos documents parlen d'aquest canvi. A l'article "Un movimiento pionero de la renovación pedagógica: 'Rosa Sensat'" (1983) a *Patio Abierto*, núm. 5, p. 22, per exemple, es comenta:

A partir de 1980, se consideró que la fundación de Rosa Sensat como escuela comenzaba a ser realizada a nivel oficial, y se consideró convertir la escuela de maestros en asociación de maestros, con los mismos fines pero con distinta estructura.

La finalidad de esta reconversión era que pudiesen participar muchos más maestros, todos los que quisieran, en la gestión y programación de todas las actividades que l'Associació debía realitzar, así como facilitar el encuentro entre los profesionales de la educación para seguir con los grupos de trabajo y de intercambio con una mayor intensidad y para que desde la propia base los maestros programasen su formación.

*y de la escuela y abriendo la organización en forma asociativa a todos los maestros.*³⁷

Marta Mata també remarca aquest canvi en el nom, malgrat que l'associació Rosa Sensat continua amb les seves activitats i objectius de sempre:

1980 fue el año de la definitiva restauración de la Generalitat de Cataluña, de la normalización de su vida pública. Como una consecuencia, quienes hasta ahora habían venido trabajando en la Escuela de Maestros Rosa Sensat acordaron convertirse en Asociació de Mestres Rosa Sensat y continuar las mismas tareas adaptándolas, como siempre, a las demandas y necesidades cambiantes de los maestros y la escuela y abriendo la organización en forma asociativa a todos los maestros.

*Se continúan organizando cursos y seminarios, grupos de trabajo y escuelas de verano, así como aumentando y poniendo al día publicaciones para niños y maestros.*³⁸

2.1.4. ORGANS DE GESTIÓ DE L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT

Des que la institució es va convertir en associació, compta amb dos òrgans de gestió: una Assemblea General i una Junta Rectora.

L'Assemblea General és un òrgan decisor³⁹ format pels socis⁴⁰ de l'Associació i presidida pel president de l'Associació. En dues reunions anuals es marquen les línies d'actuació que s'han de seguir durant el curs, s'aprova la gestió portada a terme fins aquell moment i es trien els representants que faran efectives les actuacions que es decideixen durant l'assemblea.

³⁷"La Asociación de Maestros 'Rosa Sensat'" (1990) a *Educación y Biblioteca*, núm. 6, Madrid, p. 73.

³⁸MATA, M. (1985): op. cit., p. 135.

³⁹"Un movimiento pionero..." (1983): op. cit., p. 22.

⁴⁰"L'Associació..." (1983): op. cit., p. 78.

La Junta Rectora⁴¹ està formada pels càrrecs següents: president, secretari, tresorer, director de perspectiva escolar, director d'infància, responsable de la biblioteca, responsable de publicacions, responsable d'administració, responsable dels cursos i de l'Escola d'Estiu i set mestres en exercici escollits per l'Assemblea.

2.1.5. RECURSOS ECONÒMICS DE L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT

El manteniment econòmic de l'Associació ha passat per moments molt difícils i crítics que, en algunes ocasions, ni la Fundació Artur Martorell⁴² ha pogut solucionar i els mateixos mestres⁴³ s'han hagut de fer càrrec de les despeses.

L'Associació compta amb diverses fonts de finançament:

. Las cuotas que anualmente se fijan en la Asamblea general y los bienes y derechos que correspondan en propiedad a la Asociación.

. La subvención, ayudas o donaciones que se puedan recibir, pública o privadamente, a través de la Fundació Artur Martorell. Cabe destacar la subvención de la Generalitat a la Escola d'Estiu y a los cursos de invierno.

. Los ingresos que se obtienen de las diferentes actividades, publicaciones,

⁴¹"Un movimiento pionero..." (1983): op. cit., p. 22.

⁴²A l'article "Un movimiento pionero..." (1983): op. cit., p. 21, s'expliquen breument les característiques d'aquesta Fundació:

La fundación Artur Martorell, fundada en el año 69 para recabar fondos para "Rosa Sensat". A través de ella, muchos ciudadanos interesados por una escuela catalana y de calidad ayudaron durante muchos años, algunos siguen ayudando aún, las actividades que se realizaban.

⁴³Íd., ib. Es comenta:

El mantenimiento económico de la escuela, ha sido, hasta hace bien poco, costoso y deficitario, puesto que dependía de ayudas particulares y subvenciones para determinados trabajos. A pesar de la gran ayuda de la fundación Artur Martorell, las estrecheces económicas no terminaban de solucionarse, y los maestros debían pagar en horas y en dinero su propia formación.

*conferencias y otras funciones sociales.*⁴⁴

2.1.6. ACTIVITATS DE L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT

Cal comentar que totes les activitats de l'Associació de Mestres Rosa Sensat estaven encaminades, des del principi, a l'assoliment de la renovació pedagògica⁴⁵ catalana, per a la qual es necessitava incidir en la formació del professorat i omplir els buits que els estudis de la Normal havien deixat. Es volia fer aquesta renovació pedagògica atès que de l'escola que es portava a terme en aquell moment no hi havia res que agradés i eren molts els canvis que es proposaven amb la institució que s'acabava de crear; la mateixa Marta Mata ens diu:

*Voliem canviar-ho tot de l'escola que existia. Tot. A veure, l'Escola d'Hivern Rosa Sensat començava que cada mestre-alumne escrivia els seus records d'escola, que eren els records de l'escola dels anys quaranta, i d'aquests records es veia que s'havia de canviar tot. Volíem canviar-ho tot perquè el que volíem era recuperar.*⁴⁶

Abans de passar a comentar les activitats més remarcables de l'Associació volem recordar unes paraules ja llunyanes en el temps però molt significatives, atès que consideren

⁴⁴"L'Associació..." (1983): op. cit., p. 79.

⁴⁵A L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976) *Rosa Sensat. 10 anys d'activitat*. Barcelona: Rosa Sensat, p. 8, es comenta:

"Rosa Sensat" treballava amb els mestres que cercaven una renovació pedagògica. Bàsicament aquests procedien d'un sector d'escoles privades on es podia portar a terme aquesta renovació. De l'escola estatal, centralitzada i mediatitzada per la seva estructura burocràtica, i de l'escola religiosa també subjecta a una estructura pròpia i encara tancada, només podien acudir a "Rosa Sensat" mestres aïllats. És en aquesta situació que, a partir del 1967, els mestres preocupats per la renovació, impulsats per l'ambient general d'obertura ideològica i pels moviments socials i universitaris (bastant hi tenia a veure el maig francès del 1968), i impulsats també pel moviment que crea "Rosa Sensat" sobretot per la plataforma de les Escoles d'Estiu, feren entrar en qüestió un treball de renovació que es concretava majoritàriament en els fills d'una èlite econòmica i cultural, que eren els qui acudien a un cert tipus d'escoles (encara que hi havia assaigs de renovació en algunes escoles més populars). "Rosa Sensat" va procurar afrontar les contradiccions d'aquesta situació, entre altres coses ampliant el seu equip amb professionals dels sectors de la Sociologia, Economia, Psicologia, etc., per reestructurar i millorar els seus objectius i la seva actuació.

⁴⁶Comunicació personal de Marta Mata i Garriga. 1 d'agost de 1996.

que totes les tasques que es porten a terme són importants i cal tenir-les en compte ja que són les que configuraren les línies d'actuació i compromís de l'Escola de Mestres que es volia assolir i que es marcaven en els seus inicis:

Tot el treball que es realitza a "Rosa Sensat" és important. Ho és la política educativa i ho és la disciplina més concreta d'una classe determinada. Precisament la intenció de "Rosa Sensat" ha estat d'obertura i acolliment de totes les necessitats del mestre (i de l'escola), cosa que ha eixamplat el ventall de les seves activitats sense posar-hi altres límits que els de les possibilitats econòmiques i de personal.⁴⁷

2.1.6.1 CURSOS D'HIVERN

Els Cursos d'Hivern, és a dir, els realitzats durant el curs escolar, van ser els primers que es portaren a terme cronològicament parlant i foren molt importants tant per a l'organització com per al desenvolupament de l'Associació en general i de les Escoles d'Estiu en particular. Aquests cursos no es van fer sempre iguals sinó que van anar canviant al llarg dels anys.

Dins els Cursos d'Hivern hi trobem diversos models d'activitats. Podem destacar el curs de tarda, el curs de nit, els cursets, els seminaris i els grups de treball.

El curs de tarda fou la primera modalitat de formació que es portà a terme des de l'Associació de Mestres Rosa Sensat fruit de la seva ànsia de reforma, i rebia aquest nom atés que:

[...] reunía todas las tardes durante un año (15 horas semanales) un grupo de maestros para darles una formación completa. Por la mañana, estos maestros trabajaban en escuelas, que les servían de campo de experiencia, y por las tardes, durante tres horas, completaban -y rectificaban- la formación recibida en la Normal.

Hubo seis promociones de este curso, y en total fueron 123 los maestros que pasaron por él y de él recibieron un fuerte sello. Duró hasta el curso 1970/71, en que

⁴⁷ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 40.

*por diversas circunstancias se creyó oportuno suprimirlo.*⁴⁸

No tots els docents que estaven interessats a participar o formar part de les activitats de l'associació Rosa Sensat i a col·laborar-hi ho podien fer, per qüestions tan simples però alhora tan complexes com pot ser la incompatibilitat horària. Per aquesta raó es va crear el curs de nit, que va sorgir com una necessitat de la realitat mateixa dels mestres:

*A partir del curso 1966/67, se introduce el llamado "Curs de nit". También durante todo un año escolar, cada día de 5'30 a 9'30 se imparte este curso que da lo esencial del "Curs de tarda" a unos maestros que, por su trabajo ineludible, no pueden dejar la escuela por la tarde. Esta modalidad de curso se acaba en 1969/70.*⁴⁹

Aquests dos tipus de cursos, el de tarda i el de nit, van ser realment positius però va sorgir la necessitat de derivar cap a una altra modalitat d'activitat on la metodologia, el professorat,⁵⁰ els continguts, la durada, etc. van canviar i van prendre una línia diferent. Ens referim als cursets:

Debido a la poca disponibilidad de tiempo y de medios económicos de los maestros fue necesario un tipo de cursos más breves y más concretos que el "Curs de tarda o de nit". Nacen así los cursillos de "Rosa Sensat", modalidad que se mantiene vigente i vigorosa hasta la actualidad.

Los cursillos, con un mínimo de 12 alumnos y un máximo de 40, tratan sobre temas muy diversos y a la vez muy concretos. En ellos se programan todas las materias a todos los niveles. Para completar la formación profesional se hacen cursillos de conocimiento del niño en todas las etapas, de catalán, de antropología, de historia de la pedagogía, etc., y también cursillos más generales de historia, economía, política, cuestiones sociales, ... Todos estos cursillos se dan como conocimiento que ha de tener el maestro (contenidos) o como forma de transmitirlos (didáctica).

⁴⁸"L'Associació..." (1983): op. cit., p. 73.

⁴⁹Íd., ib.

⁵⁰A L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 14, es comenta que el professorat dels cursets és variat i nombrós:

Per a les didàctiques i qüestions de pràctica escolar es compta amb una sèrie de mestres experimentats. En els cursos generals i de coneixement intervenen professors d'universitat, científics, llicenciats en les diverses matèries o especialistes qualificats amb títol o sense. Tots ells tenen el denominador comú de l'interès en l'educació i en la tasca de "Rosa Sensat".

Los cursillos se hacen en un término de quince días, un mes, un trimestre o un curso entero, y pueden durar una hora, hora y media o dos horas cada sesión. Pueden tener desde un mínimo de seis sesiones hasta cuarenta. Poseen una gama variada de temas, de duración, de intensidad; en una palabra, de posibilidades para adaptarse a los diferentes intereses de los maestros-alumnos.⁵¹

A més de tots aquests cursos i curssets també es portaren a terme els anomenats seminaris⁵² i grups de treball.⁵³ Aquestes dues modalitats compten amb una sèrie de diferències malgrat que totes les activitats de l'associació Rosa Sensat es poden relacionar i enriquir les unes a les altres:

Des del curs 1971/72 "Rosa Sensat" ha introduït una variant del seminari amb la formació de grups de treball. La diferència amb el seminari és que en els grups de treballs s'agafa un tema de pràctica de classe, els participants són mestres amb una certa qualificació i experiència, i el treball, en un nivell igualitari de participació consisteix a recollir, discutir, elaborar, experimentar a classe i tornar a discutir un programa determinat. El treball d'aquests grups en alguns casos es transforma també en publicació, i sempre és un element de formació especialitzada d'uns mestres que després també es poden transformar en professors de curssets durant l'any o a l'Escola d'Estiu.⁵⁴

⁵¹Íd., ib. p. 73-74.

⁵²A L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 24, ens diuen sobre els seminaris:
El curs 1967/68 "Rosa Sensat" rebé el traspàs d'unes "Sessions de pedagogia" iniciades el 1963, i les transformà en Seminaris. Amb la denominació de seminaris es pretén estudiar un tema concret amb l'aportació de tots els qui el componen (grup reduït de màxim dotze persones), amb la col·laboració d'una persona experimentada en la matèria.

⁵³A l'article "L'Associació..." (1983): op. cit., p. 78, s'expliquen breument algunes característiques de la modalitat d'activitat que rep el nom de grups de treball:

En estos grupos cada uno aporta su propia experiencia en igualdad de condiciones (sin excluir la posibilidad de la asistencia de un especialista cuando las necesidades del grupo lo exijan).

Los temas de los grupos de trabajo son tan diversos como diversa es la temática educativa [...].

Lógicamente gran parte de estos grupos trabajan sobre materias y ciclos concretos. El resto puede tratar de los temas más dispares.

⁵⁴L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 24.

2.1.6.2 ESCOLES D'ESTIU

Una altra de les activitats de l'Associació de Mestres Rosa Sensat foren i continuen sent en els nostres dies les anomenades Escoles d'Estiu. No van ser una "invenció" de la institució, sinó que els seus antecedents ja els podem trobar en el principi del present segle:

Las Escoles d'Estiu para maestros fue uno de los instrumentos de los que se valió el Consell de Pedagogia de la Mancomunitat y después de la Generalitat de Catalunya para impulsar la renovación pedagógica en Catalunya. Tuvo dos etapas, 1914/1923 y 1930/1935, la primera por la Dictadura de Primo de Rivera, y la segunda por la Guerra Civil y la Dictadura del General Franco, quien la suprimió. Desde 1915 fueron dirigidas por Alexandre Galí.⁵⁵

Des del moment de la creació de l'Associació de Mestres Rosa Sensat es tenia en ment començar la tercera etapa de les Escoles d'Estiu. S'inicià l'any 1966 i, fins a l'actualitat, mai no ha patit cap interrupció. Però ja des de l'inici d'aquestes Escoles d'Estiu de Rosa Sensat es van tenir presents i servien de referència les que s'havien portat a terme abans de la guerra. Marta Mata ens comenta:

L'Escola d'Estiu era un model que nosaltres coneixíem i quan va començar l'Associació de Mestres Rosa Sensat de seguida es va pensar a tornar-la a fer realitat. La primera Escola d'Estiu, la de l'any 1966, va ser la culminació del curs d'hivern i també fou la gran campanada de difusió d'una nova i vella manera de fer o, més ben dit, una manera de retrobar la vella manera de fer escola, de la millor escola d'abans de la guerra.⁵⁶

Les Escoles d'Estiu no han estat una simple activitat de la institució, ans al contrari, el seu ressò ha estat molt rellevant tant per a la teoria com per a la pràctica de la pedagogia a Catalunya, ha intentat donar respostes als problemes que ja es tenien i als que anaven sorgint en el dia a dia. Fa uns anys que Jordi Monés ens explicava la importància i la influència de les Escoles d'Estiu de Rosa Sensat:

⁵⁵"L'Associació..." (1983): op. cit., p. 74.

⁵⁶Comunicació personal de Marta Mata i Garriga. 1 d'agost de 1996.

*És evident que si hi ha algun aspecte de l'evolució de Rosa Sensat que mereix un estudi monogràfic, es tracta realment de les Escoles d'Estiu, termòmetre no solament de les activitats de la Institució, sinó exponent, també, en molts moments d'aquests darrers quinze anys, del desenvolupament de l'escola activa al Principat. No es pot oblidar tampoc que el moviment de les Escoles d'Estiu tindrà una gran influència des d'un primer moment arreu dels Països Catalans, al País Basc i a Galícia, influència que s'estendrà més tard per tot l'Estat espanyol.*⁵⁷

2.1.6.2.1 Finançament de les Escoles d'Estiu

No cal dir que el tema del finançament és molt important en una activitat de tanta grandària i complexitat com són les Escoles d'Estiu de Rosa Sensat. No podem oblidar que comptar o no amb diners és decisiu per poder portar a terme i fer realitat unes determinades activitats. Ho volguem o no, el tema monetari és un element cabdal en qualsevol qüestió. Marta Mata ens comenta l'economia dels primers anys de l'Associació de Mestres Rosa Sensat i de les Escoles d'Estiu en particular:

Els professors, tots els que podíem no cobravem.

L'Escola d'Estiu no es va subvencionar fins al 1976, any en què la va subvencionar l'INCIE, que era com la mare de tots dels ICE, diríem. El que em divertia molt era pensar que l'INCIE havia pagat el document d'Escola d'Estiu.

Subvencionar volia dir donar uns diners que ens permetien equiparar i equilibrar.

Després ja va ser la Generalitat. Quan es va firmar el crèdit del 1979 encara no s'havia pagat el del 1978...

A partir de l'any 1980 ja s'estipulava: cobrareu tal matrícula, els professors cobraranaixò, etc.

Els moments més difícils econòmicament van ser els primers.

A l'any 1969 es va fer la Fundació Artur Martorell, que recollia diners per a les

⁵⁷MONÉS, J. (1981): op. cit., p. 45.

activitats de Rosa Sensat i això també ajudava, també servia.

Oficialment, els dos o tres primers anys devíem tenir el suport de Fiduciària Barcino, i el grup de gent al voltant de Pujol que feien algun donatiu per a escoles. Al 1969 això es va acabar, però hi havia la Fundació Artur Martorell, que va ajudar a eixugar i liquidar aquests dèficits, fins a l'any 1976 que ja vam tenir subvenció oficial.⁵⁸

L'Escola d'Estiu ha anat rebent sempre ajudes i subvencions⁵⁹ que han fet possible la seva realització. La primera fou la següent:

En el año 76, se consiguió una subvención parcial a la Escola d'Estiu a través de los ICE de las tres universidades de Barcelona, concedida por el INCIE. Entonces los maestros pudieron ver aliviado el coste de la matrícula, cosa que hizo aumentar considerablemente el número de participantes, coincidiendo además con la primera Escola d'Estiu después de la muerte de Franco. Llegamos a reunirnos unas 9.000 personas, de las cuales una gran cantidad no eran profesionales de la enseñanza pero iban a disfrutar de las clases y del ambiente de libertad que se respiraba. [...]

En el 78, nos fue denegada la subvención, sin saber por qué (aunque sospechando que éramos excesivamente "izquierdistas" para el Gobierno de Suárez) y recurrimos a la Generalitat recién creada y provisional aún, que, con ayuda de personas concretas concedió un crédito y patrocinó l'Escola d'Estiu.⁶⁰

En els diaris apareixen dades relacionades amb l'economia de les Escoles d'Estiu, es donen a conèixer les entrades i sortides que es porten a terme. S'expliquen els ingressos que s'han aconseguit i les fonts que els han fet possibles i també es dona la relació de despeses que han calgut per tal de fer realitat la trobada d'una sèrie de persones preocupades per

⁵⁸Comunicació personal de Marta Mata. 1 d'agost de 1996.

⁵⁹Mercè Fluvià ens comenta sobre els ajuts i les subvencions:

Sempre hi ha hagut ajuts a l'Escola d'Estiu. En època franquista hi havia ajuts, però pocs, a través de gent que va voler-los donar. Hi havia la possibilitat de trobar diners. La mateixa administració franquista ja no era un bloc, sino que s'esquerdava una mica.

Ha anat rebent ajuts, però pocs, no et pensis. En aquest moment tampoc són tants. En aquest moment hi ha problemes no de finançament però sí de mantenir unes quotes més o menys assequibles. Es subvencionen cursos, etc. però no es subvenciona el que podríem anomenar el disseny de l'Escola d'Estiu. A part de cursos es fan altres activitats i això sí que ha de sortir de les teves pròpies fonts de finançament. (Comunicació personal de Mercè Fluvià. 29 d'agost de 1996).

⁶⁰"Un movimiento pionero..." (1983): op. cit. p. 21-22.

millorar el nostre ensenyament. Fer públics tots aquests números és per una raó evident:

Es considerava important donar referències del finançament de les Escoles d'Estiu per una qüestió de democràcia. L'organització de les Escoles d'Estiu sempre ha sigut una cosa molt oberta. L'Escola d'Estiu, igual que l'Associació, sempre que la democràcia ho ha permès, ha sigut molt transparent perquè els números són molt importants. Amb els diners es poden fer moltes coses equivocades, per tant, el tema dels diners és un tema que a tu, en el fons, et dóna la idea de en què te'ls gastes, per tant, a què dones importància. Tu pots fer molta filosofia, però a mi digue'm en què et gastes els quartos que et diré si el que em dius i el que fas realment es correspon. Per tant, hi havia la voluntat que tothom ho sabés i, a més, com que l'Escola d'Estiu costava diners en una època en què els mestres cobraven molt poc comparat amb ara, proporcionalment molt menys que ara, és clar, era un sacrifici pagar les matrícules perquè hi havia una subvenció però tampoc no era tan important. Aleshores, la transparència econòmica és important ja per una qüestió de criteris: l'usuari ha de saber com ens gastem els diners, no és una empresa, és una col·lectivitat de gent, i cal que, en certa manera, doni la seva aprovació, ni que sigui implícita.⁶¹

2.1.6.2.2 Característiques generals de les Escoles d'Estiu

No cal dir que en un treball tan majestuós com el portat a terme per les Escoles d'Estiu són molts els elements definitoris, però ens atreviríem a dir que la principal característica de les Escoles d'Estiu de Rosa Sensat ha estat sempre la lluita constant per la renovació pedagògica catalana. Marta Mata ens recorda que ja en els albors de l'Escola d'Estiu dins la institució Rosa Sensat podem trobar aquest element:

Al término de aquel primer curso, en julio de 1966, profesoras y alumnos de la Escuela Rosa Sensat comparten la tarea de resucitar y organizar clandestinamente la "Escuela d'Estiu", la primera escuela de verano de la post-guerra. Cien pequeñas hojitas multicopiadas son repartidas a mano entre maestros conocidos y el día de la inauguración, clandestina también y al amparo de un convento de religiosas, aparecen ciento cincuenta maestros-alumnos de toda Cataluña, las Islas Baleares y Valencia, con el denominador común de la lengua catalanay la voluntad de renovación pedagógica.⁶²

⁶¹Comunicació personal de Mercè Fluvià. 29 d'agost de 1996.

⁶²MATA, M. (1985): op. cit., p. 131.

L'Escola d'Estiu també ha tingut la voluntat de cobrir satisfactòriament les necessitats que els docents⁶³ presentaven i intentar solucionar les dificultats que anaven apareixent en la seva tasca diària. Per tant, es tracta d'una activitat molt centrada en les demandes dels mestres i en la realitat pròpia de cada moment històric que toca viure.

Les Escoles d'Estiu no són esdeveniments puntuals, ans al contrari, representen la continuïtat de diverses activitats o l'intent de resoldre qüestions⁶⁴ que ja s'han encetat durant el curs. Es tracta de conèixer i reflexionar sobre el que s'ha estat treballant durant l'any acadèmic i, si és necessari, buscar la manera de poder continuar investigant i tractant certs temes. És certa l'afirmació que les tasques i activitats portades a terme durant l'any escolar a la institució "culminan en la Escuela de Verano, de dos semanas, en las que millares de maestros se han reunido en cursos y grupos de trabajo para conocer los planteamientos pedagógicos de Rosa Sensat y las novedades del curso recién terminado, para discutir problemas de educación, desde la didáctica más concreta a la política educativa, pasando y ahondando especialmente en la pedagogía del 'hacer maestros', en la dinámica del 'grupo-clase', en el 'equipo de escuela', en la 'inserción en el medio'".⁶⁵

L'organització de l'Escola d'Estiu Rosa Sensat era complexa i difícil malgrat que s'intentava fer de la millor manera possible. Eren molts els cursos que la componien, les activitats que es muntaven, els participants que la formaven... per tant, eren moltes les qüestions que s'havien de lligar i s'havia de vetllar pel seu bon funcionament. Marta Mata ens explica com era l'organització de les primeres Escoles d'Estiu:

⁶³Els alumnes de l'Escola d'Estiu no havien de passar cap criteri de selecció per assistir-hi:

No hi havia selecció de participants.

En principi eren als mestres en exercici, però també els estudiants se'ns hi colaven i eren els que més s'hi divertien. Dèiem mestre no pas al que tenia títol sino al que treballava. (Comunicació personal de Marta Mata. 1 d'agost de 1996).

⁶⁴A més del cursos que s'impartien durant l'Escola d'Estiu, també es realitzava de forma sistemàtica l'anomenat "Tema General", des del qual es volien donar pautes concretes i factibles per poder solucionar el que es consideraven grans problemes o interrogants. Les paraules següents ens ajuden a entendre en què consistia i ens il·lustren la manera de portar-lo a terme:

En cada Escola d'Estiu ha tenido -y tiene- un lugar destacado el llamado Tema General, que se discute en la mayoría de las clases y que, a menudo, da lugar a la aparición de un documento. Especial importancia tuvo el Tema General de los años 1975 y 1976 sobre la escuela pública y que dio lugar al documento llamado "Per una Nova Escola Pública Catalana". Esta declaración pública fue el fruto de un proceso que vale la pena señalar: una primera fase de maduración, en el seno de los grupos políticos y sindicales que potenciarían el documento; una segunda fase de discusión y elaboración del documento para presentar a la Escola d'Estiu, en la que se invitó un amplio abanico de grupos políticos, sindicales y ciudadanos de oposición al franquismo vinculados al mundo de la enseñanza; y, finalmente, la última fase, es decir, la presentación, la discusión y la aprobación en asamblea en el marco de la XI Escola d'Estiu (1976). ("L'Associació..." (1983): op. cit., p. 75).

⁶⁵MATA, M. (1985): op. cit., p. 131.

L'organització de l'Escola d'Estiu funcionava con una continuació de l'organització molt petita de l'escola de Rosa Sensat. Però eren alguns dels mateixos alumnes de Rosa Sensat que anaven aquell estiu com a organitzadors, portaven unes etiquetes vermelles i tots els que es volien apuntar quedaven de "rojos" i eren els que ajudaven en l'organització.

I l'organització era, senzillament, agafar el model de l'any anterior, refer-lo, millorar-lo, canviar-lo ... hi havia molta imaginació. Era una organització ben bé sobre la marxa, però això sí, amb molta consciència. Si havíem de tractar un tema general i s'havien de portar grups, es muntava un curset de dinàmica de grups on hi havia l'Espinàs i persones que en sabien. Al 1967 vàrem fer un programa amb totes les comissions que funcionaven, amb tots els calendaris, amb totes les dates i com les coses havien d'anar... Ara, era el treball de mestres i ja està, oi?⁶⁶

Els participants de les Escoles d'Estiu no només eren de Barcelona ciutat, ans al contrari, n'hi havia de la resta de comarques de Catalunya. Malgrat que tots els que hi anaven tenien com a objectiu acostar-se cada vegada més a la renovació pedagògica somiada, està clar que no tenien les mateixes necessitats i/o problemes els mestres d'una gran ciutat que els d'un petit poble de la muntanya o d'una població costanera. Els cursos que es proposaven des de l'associació Rosa Sensat eren de diferents temàtiques però, evidentment, no podien tenir en compte i treballar la situació geogràfica pròpia de cada participant. No obstant això, de seguida es va trobar una solució per evitar aquest esbiaix. Al llarg dels diaris, i ja des dels primers anys, sorgeix la necessitat que els mestres s'agrupin per zones, per comarques.⁶⁷

⁶⁶Comunicació personal de Marta Mata i Garriga. 1 d'agost de 1996.

⁶⁷Pel que fa referència al tema de la necessitat dels mestres d'agrupar-se per zones, Mercè Fluvià ens fa unes reflexions sobre aquesta situació tant en el passat com en el present:

L'agrupació per comarques va ser des del principi.

Els mestres que venien de comarques immediatament van pensar, com era lògic, per què aquell model no s'exportava a la seva comarca. Per tant, ho van muntar allà. Feien la seva escola d'estiu però també assistien a la de Barcelona.

La de Barcelona ha sigut un referent. No només llavors sinó que ho continua sent ara. Perquè ara aplega 1.500 mestres i és l'única de Catalunya que els aplega, l'única dels moviments de renovació pedagògica.

A comarques s'han anat fent d'una manera irregular. Hi ha anys que tenen més èxit que altres, n'hi ha que fan les dues si no coincideixen en dates... hi ha moltes variacions.

Penso que avui en dia hi ha un cert error col·lectiu, de tots, i és que en aquest moment no hi ha una gran coordinació de l'oferta de formació permanent. Cadascú vol fer una oferta de formació permanent.

Jo no sé si perquè creu que la seva oferta és necessària o perquè aquesta oferta justifica la seva existència. També parlo per nosaltres mateixos.

Es vol aconseguir una xarxa de mestres preocupats perquè es considera que la gent que treballa en

Marta Mata ens ho explica:

No érem nosaltres els que ens preocupàvem que els mestres s'agrupessin per zones sinó que era una necessitat seva. És que els mestres tenien una cosa molt maca. Recordo que a l'Escola d'Estiu de l'any 1967/1968, que érem a Betània, s'agrupaven per comarques: a veure, això que expliquen aquí, a la nostra comarca com passa. Llavors posaven un cartell amb una xinxeta a cada un dels pins del bosc de Betània: el Bages, el Ripollés... i els mestres de la comarca anaven a sota del seu pi i allí es trobaven molts mestres que es coneixien per primera vegada. Si això era el 1967/1968, el 1969 ja es va començar a sentir: "Escolta, venim a l'Escola d'Estiu, veiem el què, però al setembre farem la nostra escola d'estiu comarcal". O a vegades deien: "Farem la primera setmana de juliol a la comarca i la segona aquí" o viceversa.

Jo diria que aquesta és una de les qüestions en què a Catalunya no hem reeixit. L'escola de Catalunya per una banda es veu i es troba tota a Barcelona, però per l'altra es realitza comarcalment amb unes característiques molt definides. Per això continua funcionant l'Escola d'Estiu de Lleida, la de les comarques de Tortosa, la del Penedès, al Maresme, etc.; n'hi ha moltes. Hi ha aquesta cosa que és tan natural a l'escola de Catalunya i que no s'ha solucionat, és clar, l'escola de Catalunya ha estat manada per províncies des de Madrid i ara, amb el govern de la Generalitat continua havent-hi províncies i com a màxim s'han fet les delegacions, per nombre, la de Barcelona, la del Baix Llobregat... no la de l'Alt Penedès, o la de les terres de l'Ebre, o del Pirineu... que té una unitat. Això fa que no hi hagi dos models d'escola.

Ja des de l'Escola d'Estiu es va dir: "No separeu mai els nens per qüestions de llengua". Jo crec que en això hem triomfat.⁶⁸

A les Escoles d'Estiu de Rosa Sensat no només hi han assistit professionals de l'educació de Barcelona ciutat i rodalies, sinó que també s'ha rebut persones de la resta de Catalunya⁶⁹ i fins i tot d'Espanya⁷⁰ que han anat a "beure" de les fonts de l'associació Rosa

un entorn concret coneix millor els seus propis problemes, i, per tant, la gent que hi pot fer front en el seu lloc i si, a més, ho fa conjuntament, òptim. És a dir, la centralització mai no ajuda a avançar realment en els territoris descentralitzats. Hi ha un mínim de centralització però sempre el mínim. Es volia que hi hagués nuclis de mestres que fessin avançar la renovació pedagògica en els territoris, perquè és la forma més eficaç i real de fer-ho, a partir dels problemes que no sempre són coincidents. N'hi haurà de generals però n'hi haurà molts que seran particulars. (Comunicació personal de Mercè Fluvià. 29 d'agost de 1996).

⁶⁸Comunicació personal de Marta Mata. 1 d'agost de 1996.

⁶⁹Marta Mata, al 1985, comentava:

Sensat per poder portar la renovació pedagògica a la seva realitat i problemàtica concreta. La institució sempre ha donat la seva ajuda per tal que cada comarca o àrea territorial hagi pogut fer realitat els seus objectius.

Els mestres que venien de fora de Catalunya tenien uns objectius pedagògics concrets i aquí es trobaven que es comentaven els temes que a ells/es els interessava, però amb una llengua diferent⁷¹ de la seva. Marta Mata ens ho explica:

La consideración de las dificultades de un trabajo profundo en un encuentro tan numeroso, por un lado, y la importancia de acercarla formación permanente del maestro al medio concreto de la escuela, por otro, fomentaron a partir de 1970 la aparición de las escuelas de verano de ámbito comarcal, que poco a poco fueron respondiendo a las necesidades específicas de la formación permanente del maestro, distintas en el Pirineo, en la Costa Brava, en la ciudad de Barcelonay en su cinturón industrial, etc. En 1978 la Generalitat de Cataluña, provisionalmente restaurada, se responsabiliza de mantener económicamente las distintas Escuelas de Verano de Cataluña, organizadas, empero, por grupos territoriales de maestros inicialmente coincidentes en la Escuela Rosa Sensat.

Además de la organización de la Escuela de Verano, cada uno de los grupos territoriales de maestros organiza actividades de autoformación durante el curso y, a menudo, estudia los recursos educativos de la comarca y los convierte en legajo de documentación para el maestro, con contenidos y orientaciones didácticas. (MATA, M. (1985): op. cit., p. 135).

⁷⁰A l'article "L'Associació..." (1983): op. cit., p. 74-75, es comenta:

Señalemos, a este respecto, que en 1972 asiste el primer grupo numeroso de Madrid y en 1973 un total de 123 alumnos vascos.

Marta Mata, dos anys més tard, ens diu:

La Escuela de Verano ha sido también lugar de encuentro de maestros de otras regiones y nacionalidades de España. Habiendo venido para conocer la renovación pedagógica de Cataluña, a menudo encontraron aquí la idea de organizarse en su propio medio, de organizar actividades similares y especialmente de diseñar el tipo de sistema educativo conveniente a cada zona, respetando la realidad plural española. Euskadi, Galicia, Valencia, Baleares, con lengua propia distinta del castellano y realidades sociales muy distintas, como es el caso también de Andalucía, ambas Castillas, Canarias, Aragón, etc., han visto aparecer en su seno por lo menos un movimiento de renovación pedagógica en cada una de las regiones o nacionalidades, consagradas finalmente por la Constitución de 1978 como Comunidades Autónomas. La mayoría de estas regiones asumen ya sus respectivas competencias en educación, de modo que la antigua organización centralista del sistema educativo está sufriendo transformaciones radicales. A ello ayuda la existencia de proyectos educativos diversos y adecuados, con el denominador común de la renovación pedagógica y la probada relación de colaboradores entre maestros de distintas comunidades autónomas. (MATA, M. (1985): op. cit., p.135).

⁷¹Mercè Fluvià també ens comenta la realitat dels mestres de fora de Catalunya:

S'acullen molts mestres de fora perquè ells no tenien aquest model. Venia gent del País Basc, d'Andalusia, de Galícia... fins i tot gent de fora, d'Europa, però ja menys.

A Catalunya hi havia un substrat social molt compromès amb el canvi polític, i era una societat que volia aquest canvi polític. Per tant, això permetia uns certs marges que eren impensables en altres llocs. I a Andalusia això no existia, i a Galícia encara menys... etc. Venien aquí i quedaven al·lucïnats que es poguessin fer aquelles coses, en certa manera, a cara descoberta.

Amb el problema de la llengua hi havia de tot. Hi havia el que t'ho admetia i deia: "Mira, em poso al costat d'algú que m'ho vagi traduint". O bé: "Vosaltres reivindiqueu la vostra llengua i passa per utilitzar-la allà on podeu, per tant, jo sóc un foraster i ja procuro que algú de vosaltres...". Fins al que no, molt democràtic ell, i molt revolucionari, però, a veure, s'havia d'enraonaren castellà perquè ell no ho entenia. Jo havia assistit a algun acte que començava vint i vint-i-cinc minuts tard per discutir en quina llengua es faria. Fins que, normalment, el ponent decidia. Recordo, en aquest sentit, un discurs molt clar i contundent sobre això: primer va situar els termes, uns van marxar i altres ens van demanar que els ho traduïssim. A més, la gent s'oferia: "Jo t'ho traduiré però deixa que la gent s'expressi en català que el ponent ho pugui fer en català". Però vaja, va ser difícil. (Comunicació personal de Mercè Fluvià.)

Els mestres que venien de fora buscaven solucions als seus problemes.

Sabien que venien a un lloc que es feia en català però que hi havia professors que eren castellanoparlants i aleshores ho feien en castellà.

Ja se sabia que es feia en català. Al final, ells aprenien el llenguatge tècnic en català. Nosaltres parlàvem a poc a poc i deien que acabaven amb mal de cap però ho entenien i ja estava. Sempre n'hi havia de repatanis que deien: "Es que no lo entendemos porque estas palabras son muy difíciles, por ejemplo dislexia". Jo els deia que dislexia és igual en un idioma que en un altre.

Els comentava, a fonologia i a ensenyament de la lectura, si sou de Sevilla no teniu la z, i per tant, hò heu de tenir en compte. Fèiem un tractament de la llengua així: escolta, tots parlem dialectes i ens hem d'entendre... Llavors venien els gallecs i la gran plorada era veure que els gallecs parlant en gallec i els catalans en català ens enteníem.⁷²

Hi havia aquests i altres problemes amb la llengua atès que el paper de la llengua⁷³ als anys seixanta i setanta era molt important. Tal com ens diu Marta Mata:

Ho envaïa tot. Sobretot als anys seixanta va ser un dels vehicles per trobar que l'escola era una cosa viva.

No sabíem què era més nou.

Estudiar volia dir estudiar de memòria "oligoceno", "pleoceno", "pleistoceno",

⁷²Comunicació personal de Marta Mata i Garriga. 1 d'agost de 1996.

⁷³Sobre el tema de la llengua, Mercè Fluvià ens comenta:

Rosa Sensat ha evolucionat d'un plantejament bilingüe fins a una escola catalana. Un llibret negre petitó que es titula Bilingüisme a l'escola és el primer posicionament. Al document de l'Escola d'Estiu de 1976 hi ha la catalanitat a l'escola.

Si es comparen es veu la gran diferència entre un i altre. Aquests sis anys van fer canviar. El canvi polític també fa evolucionar, a vegades, el canvi més pedagògic, perquè el context és un altre i ja toca dir unes altres coses.

Del 1970 al 1976 es va veure què passava amb aquell plantejament bilingüe a les escoles. Els nens no feien el canvi. Això de la immersió no deixa de ser un plantejament a partir de la constatació que en una societat culturalment castellanitzada, conservar el bilingüisme era en el fons no fer que els castellano-parlants es convertissin en catalanoparlants actius col·loquials i que els catalanoparlants acabessin tenint més competència en el castellà que en el català. Això, en aquell moment, es va veure, es va comprovar, es va experimentar i es va dir: "Atenció! no ho estem aconseguint". (Comunicació personal de Mercè Fluvià. 29 d'agost de 1996).

etc., no es contextualitzava. Però dir eocè i Saifores... bé, això era l'Escola d'Estiu, aixó era Rosa Sensat. Estar sobre la realitat. I el català era el vehicle d'aquesta realitat.

Ens adonàvem que la tortura havia estat feta, a més a més, en un altre àmbit⁷⁴

2.1.6.2.3 Trets pedagògics que guiaven les Escoles d'Estiu

La tasca portada a terme per la institució Rosa Sensat en general i la de les Escoles d'Estiu en particular assolí l'objectiu de trencar amb tots els elements propis de la pedagogia tradicional que s'havia portat a terme durant el franquisme. Van començar a fer prevaler aspectes que la Dictadura o bé no havia tingut en compte o bé havia prohibit com, per exemple, l'expressió, la matemàtica nova o el coneixement del medi. L'associació Rosa Sensat passà per dificultats atès que trencar motllos sempre és difícil, però com que totes les persones que la configuraven tenien uns objectius clars i estaven totalment compromesos amb la seva feina, van anar aconseguint les seves fites de mica en mica.

El tema de l'expressió era un dels que es van treballar i potenciar des de l'Escola d'Estiu Rosa Sensat. Creiem important recordar, com a exemple, els aclaridors mots de Marta Mata sobre aquest element:

El conocimiento del propio cuerpo, el cultivo del gesto, del ritmo de la danza, de la dramatización, del canto, de la audición musical, del dibujo, de la pintura, de todo tipo de manualidades, de todo tipo de materias e instrumentos fueron, y siguen siendo, parte importante de las actividades de los maestros en las Escuelas de Verano.

Todo ello, empero, era visto no aisladamente o como compensación pintoresca de una formación intelectual seria del estudio, sino bien por el contrario, como pieza fundamental de esta formación. La psicomotricidad, el cultivo de la imaginación y de la creatividad necesarias para la configuración de cualquier hipótesis de trabajo y de experimentación las acompañaron siempre.⁷⁵

Al llarg dels diaris de l'Escola d'Estiu apareixen aspectes relacionats amb l'element lúdic. En llegir-los tens la sana sensació que els participants a l'Escola d'Estiu s'ho devien

⁷⁴Comunicació personal de Marta Mata. 1 d'agost de 1996.

⁷⁵MATA, M. (1985): op. cit., p. 133.

passar molt bé atès que es comenten situacions divertides, sortides plenes d'anècdotes i rialles, trobades per cantar cançons, etc. És a dir, els diaris per una banda reflecteixen aspectes relacionats pròpiament amb l'educació, però per una altra també es donen notícies que ofereixen un caire molt més distès i lúdic. Marta Mata ens comenta al respecte:

És que no hi ha tall entre treballar i jugar.

L'element lúdic no era una cosa que es proposava, era una cosa que sortia.

El que sí que és veritat és que les primeres Escoles d'Estiu van ser per als mestres les del descobriment de l'expressió. Aquest va ser també un dels vessants de l'Escola d'Estiu. L'educació era expressar; diríem que molt sovint les coses s'aprenien a mesura que sabies expressar-les, és a dir, a mesura que les anaves expressant i que les havies d'expressar per a fulano, per a sutano o per a mengano. En aquest treball tant d'entrada com de sortida en la vida del nen i en la vida del mestre, el component lúdic era com un resultat del que un portava a dins.⁷⁶

Mercè Fluvià també ens il·lustra la importància d'aquest element lúdic:

Sense divertir-se, és a dir, prendre's la feina d'una forma molt seriosa, a vegades fa patir moltíssim. Si tu no et diverteixes, difícilment divertiràs els alumnes. Si tu no estàs content i alegre i no estàs molt estimulat, difícilment traspasaràs això als alumnes.

És important aprendre divertint-se, com és important viure sent feliç, que una mica va lligat; l'element lúdic, doncs, hi entrava.

És a dir, es volien mestres que també s'ho passessin bé. Que s'ho sabessin passar bé. Perquè això ho traspassarien. És a dir, que un mestre sàpiga anar a representacions de teatre, que sàpiga fer ximpleries, que hi ha hagi un cercavila i que s'hi impliqui, que sàpiga disfressar-se, que munti un show un dia a la classe... això és imprescindible en certa manera. Ho ha de saber fer i una mica se 'ls hi ensenyava.⁷⁷

Des de les Escoles d'Estiu es potencia molt la pràctica de la lectura. Els diaris ofereixen

⁷⁶Comunicació personal de Marta Mata i Garriga. 1 d'agost de 1996.

⁷⁷Comunicació personal de Mercè Fluvià. 29 d'agost de 1996.

l·listes bibliogràfiques sobre diferents àmbits i anuncien llibres escrits per gent de l'associació Rosa Sensat. En aquest mateix estudi fem referència al tema de la lectura.⁷⁸ Marta Mata ens comenta la importància que tenia la lectura en els primers anys de la institució:

Jo em vaig especialitzar en didàctica de la lectura perquè això era una necessitat fortíssima. Però no una necessitat només d'aquells anys, sinó de sempre. El que passa és que en aquells anys, amb la lectura es podia fer molta cosa que no es podia sense... és a dir, que no es podia fer amb lleis. Amb programes... tu podies orientar la formació de la lectura a la biblioteca, molt més que seguint els programes. Era una manera de fer escola, dels nens i dels mestres.⁷⁹

2.1.6.2.4 Valors definitoris de les Escoles d'Estiu

En totes les institucions/associacions, a les tasques, en les persones, als llibres, en les relacions interpersonals, etc. hi ha valors. Es troben a tot arreu. Però, quins són aquests valors? És molt difícil donar resposta a aquesta pregunta i, segurament, dos components d'una mateixa organització mai no s'acabarien de posar d'acord en la resposta a aquesta qüestió. Tampoc creiem que hi hagi una resposta correcta i una d'incorrecta, sinó diferents visions davant una mateixa realitat.

Al llarg d'aquest treball tractarem els temes dels valors d'una manera molt més concreta i específica, però abans hem volgut conèixer l'opinió que sobre els valors de l'Escola d'Estiu Rosa Sensat tenen dues persones molt properes a l'associació: Marta Mata i Mercè Fluvà.

Marta Mata destaca com a valor principal el següent:

El que ens importava era la feina ben feta⁸⁰

En les paraules de Marta Mata que hem anat recordant en aquest mateix apartat 2.1 Rosa Sensat, podem adonar-nos que per assolir aquesta "feina ben feta" es valorava la lluita de debò i l'esforç constant per tal de canviar la situació pedagògica d'aquell moment i recuperar l'escola activa catalana de principis de segle. L'objectiu de la seva actuació era la

⁷⁸A l'apartat "Idees pedagògiques" hi ha un subapartat titulat "Lectura".

⁷⁹Comunicació personal de Marta Mata. 1 d'agost de 1996.

⁸⁰Id., ib.

millora des de la pràctica, és a dir, escoltar els problemes que plantejaven els/les mestres i a partir d'aquestes demandes organitzar tot tipus d'activitats de formació (cursos, seminaris, grups de treball, sortides, etc.) que permetessin, de mica en mica, poder canviar la pedagogia que es portava a terme. Per tal d'assolir-lo es donava molta importància a la interdisciplinarietat, a la imaginació, a l'expressió, a la reivindicació, etc. Tots aquests aspectes es tenien en compte i guiaven la seva actuació atès que eren valorats com a positius pels components de l'Associació de Mestres Rosa Sensat.

Mercè Fluvià pensa que els valors definatoris de les Escoles d'Estiu dels anys setanta són els que exposem a continuació:

"Entusiasme de la gent que hi participava, uns i altres: organitzadors, professors i assistents. Les ganes tremendes de fer allò, jo no les he vistes mai més enlloc. Una mena de coincidència en el fet de pensar que s'estava fent una cosa molt important. D'això, n'érem conscients tots i penso que el temps ens ha donat la raó en aquesta percepció.

Rigor. Hi havia un gran rigor en la forma de presentar el treball, en la forma de treballar, per part dels organitzadors. Llavors, la gent, si venia més o menys, ja era un altre tema. Era incontrolable si els alumnes passaven a net els apunts, els servia per a les classes, assistència a la majoria de classes, etc.

L'oferta era rigorosíssima tant pel que fa als continguts com per les persones que feien els cursos.

Respecte per la pluralitat, per la diversitat, etc.

Compromís cultural, polític, etc. amb el propi país i els valors democràtics i això fins a les últimes conseqüències.

Gran versatilitat organitzativa. Gran disponibilitat, estar a totes, les vint-i-quatre hores del dia mentre dura l'Escola d'Estiu. Per tant, l'organització, i això es donava.⁸¹

Pel que fa referència als valors que des dels diaris⁸² es consideraven com a tals cal

⁸¹Comunicació personal de Mercè Fluvià. 29 d'agost de 1996.

⁸²Vegeu l'apartat 4.3.2 "Utilització explícita del/s mot/s valor/s i moral en els diaris de l'Escola d'Estiu".

comentar que és Marta Mata la primera que parla de valors a la IX Escola d'Estiu, és a dir, l'any 1974. Ella comenta que quan es plantegen la recerca dels valors i de les realitzacions és important revisar el treball escolar, les idees i actituds i, en conjunt, la seva acció solidària.

En articles corresponents a altres diaris hi ha persones preocupades perquè a l'escola es transmeten els valors de la classe dominant i creuen que cal aprofitar les fases de crisi de valors per incorporar a l'escola valors de signe obrer, popular i democràtic. Altres idees que sorgeixen és que les persones s'han d'acceptar per coses importants com els seus valors i qualitats. També es pregunten quins són els valors en què s'ha de basar el mestre/a i l'escola; algú s'atreveix a dir que s'ha de potenciar la independència de l'infant, la sociabilitat, la salut física i la relació afectiva positiva. El fet de voler constatar i remarcar que el tema de l'educació moral ja preocupava a les Escoles d'Estiu d'abans de la guerra també és un fet significatiu.

2.1.6.2.5 Valoració de les Escoles d'Estiu

Són molts els elements que des de les Escoles d'Estiu Rosa Sensat s'han proporcionat en pro de continuar la renovació pedagògica portada a terme abans de la guerra. Les diferents Escoles d'Estiu han donat als mestres l'oportunitat de poder conèixer aportacions pedagògiques que anaven cap a la línia d'escola que es desitjava, la qual, en determinats moments, havia estat perseguida atès que trencava amb la que es portava a terme en aquell moment. Els mestres també han pogut trobar-hi el lloc on poder explicar i confrontar les seves experiències i les seves qüestions fruit de la tasca diària i això els ha permès adonar-se que els seus problemes són compartits pel col·lectiu d'educadors i que, per tant, no es troben sols en la seva "lluita" i en el seu esperit de perfeccionament. Per a ells també ha estat important saber que hi havia una sèrie de persones que els volien ajudar a solucionar les mancances que tenien i que no només es plantejaven la necessitat d'una formació permanent sinó que volien assolir una formació permanent de qualitat i de millora. L'Escola d'Estiu ha estat un dels únics llocs des del qual els educadors han pogut donar i argumentar les seves opinions sobre aspectes concrets de l'ensenyament i d'altres corresponents a la situació i els problemes que han anat tenint.

Un fet remarcable de les Escoles d'Estiu ha estat la riquesa de propostes i xerrades que s'han portat a terme. D'aquestes no només en podem destacar la quantitat sinó també la qualitat. Diem això atès que són moltes les personalitats que han passat per les diverses

Escoles d'Estiu Rosa Sensat:

*Hay, en Cataluña, pocos profesores universitarios, artistas, literatos e incluso políticos de todos los colores, que no hayan pasado por las Escoles d'Estiu. En este sentido, hay que hacer hincapié en el gran número de personalidades del resto de España y del extranjero que ha dado cursos, o conferencias, en ellas: Aranguren, el chileno Pablo Berchenko, los italianos Alfieri, Passatorey, Tonucci, la francesa Irene Lezine, la inglesa Elinor Goldsmied, Althusser, etc.*⁸³

Creiem que diu molt a favor de l'Associació de Mestres Rosa Sensat no només el fet d'haver acollit professionals de l'ensenyament d'altres llocs sinó també el fet d'haver-los proporcionat els elements necessaris per poder començar la renovació pedagògica en la seva realitat quotidiana.

No es pot negar que aquesta activitat de l'associació Rosa Sensat ha comptat amb una rellevància especial i ha tingut un gran protagonisme tant en la mateixa institució com en la nostra realitat pedagògica. La revista *Oriflama*, l'any 1977, comenta que "les Escoles d'Estiu han estat, sens dubte, l'activitat que ha assolit més ressò de les organitzades per Rosa Sensat, a part del treball silencios de tot l'any".⁸⁴ I afegeix:

*Una valoració global del que representen les Escoles d'Estiu de Rosa Sensat ens portaria a sintetitzar-la en dos aspectes: d'una banda, la labor docent-discent a partir dels cursos, que ofereixen cada any una gamma més completa de matèries i nivells, com a base d'una renovació pedagògica dels mestres. D'altra banda, la creació d'un ambient que faciliti els contactes i els traspassos d'experiències i de situacions que han generat tot un moviment de renovació del qual les Escoles d'Estiu han estat com una caixa de ressonància. Aquest moviment ha traspassat l'àmbit local de Barcelona per acollir, primer, gent dels Països Catalans i més tard de tots els pobles d'Espanya.*⁸⁵

Uns anys més tard, i des d'una altra revista, es definia l'Escola d'Estiu com "la actividad más importante de Rosa Sensat, para la cual se trabaja prácticamente durante todo el curso".⁸⁶

⁸³"L'Associació..." (1983): op. cit., p. 75.

⁸⁴"Rosa Sensat. 11 anys d'història" (1977) a *Oriflama*, núm. 1, Barcelona, p. 34.

⁸⁵Íd., ib.

⁸⁶"Un movimiento pionero..." (1983): op. cit., p. 21.

Mercè Fluvià valora les Escoles d'Estiu de la manera següent:

Penso que va ser un privilegi per a la gent de la meva generació que no teníem un altre marc en aquell moment per poder fer això.⁸⁷

2.1.6.3 TREBALL PROFESSIONAL DE LA INSTITUCIÓ

L'objectiu d'aquest treball no és descriure les diverses tasques realitzades a l'Associació de Mestres Rosa Sensat ja que hi ha estudis⁸⁸ que ens en parlen. Però sí que creiem convenient dedicar aquest apartat a citar les grans divisions departamentals que s'han donat en el si de la institució i que són les que han promogut les diferents actuacions que s'han portat a terme:

La Junta Pedagògica es va crear al curs 1967/1968 i s'encarregava del treball pedagògic. Marta Mata n'era la màxima responsable.

El Departament de Pedagogia es caracteritzà per una intensa activitat dirigida a assolir l'escola de qualitat tan desitjada. En aquest departament podem distingir els següents àmbits i activitats: l'escola bressol, curssets, assessorament pedagògic, congressos, relacions amb altres grups (tant del Principat i de l'Estat espanyol com d'altres països), parvulari, les relacions del parvulari amb altres grups, primera etapa i segona etapa. Les matèries tractades eren: la llengua, el grup de llengua en relació amb altres grups, grup de lectura, la matemàtica, l'expressió, les ciències d'observació i les ciències socials.

El Departament de Psicologia estava lligat al començament a la psicoanàlisi i al conductisme, temes que es van anar deixant de banda per tal d'anar adoptant els nous corrents teòrics.

Era inevitable que sorgís el Departament de Sociologia atès que aquesta fou una matèria tinguda sempre en compte a l'associació. Molt aviat, durant el curs 1968/1969, Josep M.

⁸⁷Comunicació personal de Mercè Fluvià. 29 d'agost de 1996.

⁸⁸MONÉS, J. (1981): op. cit., p. 87-155.

Masjuan s'hi va incorporar. Aquesta disciplina es va anar modificant al llarg dels anys.

La llengua catalana va ser des del primer moment un tema principal a la Institució atès que un dels seus primers objectius fou el de recuperar la nostra tradició pedagògica i per això era necessari l'estudi i la utilització de la llengua. Pel que fa referència a aquest àmbit cal destacar l'Assessoria de Didàctica del Català, els seminaris de treball, les funcions d'assessorament, els cursos de llengua, la investigació i la publicació de treballs.

L'Associació de Mestres Rosa Sensat va promoure i portar a terme diversos estudis i investigacions. Des de la mateixa institució se'ns explica la necessitat de la seva introducció:

La dinàmica interna de "Rosa Sensat" que al llarg dels anys li feia eixamplar les seves activitats, es manifestà també en la necessitat d'afermar la base científica. La pedagogia, la psicologia i la sociologia de l'educació no podien únicament aplicar el que es feia en altres indrets. Calia trobar arai aquí -als anys seixanta i setanta, en la situació pròpia de Catalunya, de Barcelona o de qualsevol barri o població, en el context polític d'Espanya, etc.- la pròpia identitat pedagògica fonamentada científicament. Calia recuperar tot el que era recuperable d'abans de la Guerra i relançar una recerca pròpia.

És així que neix la necessitat d'una investigació pròpia que "Rosa Sensat" promou aportant les persones i els mitjans per tal de realitzar-la.⁸⁹

I més endavant ens afegeix:

Molts mestres o especialistes en educació, individualment o en grup, han realitzat dins de "Rosa Sensat" una sèrie d'estudis més reduïts per tractar temes concrets sobre diverses matèries escolars. Tots aquests estudis, complementaris els uns dels altres, s'han anat acumulant fins arribar a constituir un corpus força complet sobre: què s'ha d'ensenyar i què hauria de ser l'escola en ella mateixa i en relació a la societat.

La importància dels curssets i de l'Escola d'Estiu de "Rosa Sensat" no hauria estat la que és si els professors no haguessin trobat el suport de tots aquests estudis i investigacions que els donen seguretat personal, consciència de grup i que actualitzen la seva docència. Alguns d'aquests estudis, convenientment elaborats, han arribat a

⁸⁹ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 25.

*publicar-se.*⁹⁰

Jordi Monés diferencia els estudis de les investigacions. Ens diu que "els estudis són definits com a treballs dedicats a un tema específic, no gaire extensos i elaborats per un grup de persones, tècnicament preparades, que va d'un mínim de dues a un màxim de cinc. En general, les conclusions d'aquests treballs s'han convertit en publicacions, dirigides a mestres o alumnes, segons els casos".⁹¹ En canvi, ens continua explicant aquest estudiós de l'associació, "les investigacions s'han concebut com a treballs d'una major volada, més exhaustius, més extensos i sobretot més minuciosos. Hom es proposava arribar a un profund coneixement del problema que s'estudiava, pensant, sobretot, que esdevingués útil als interessats pel tema i als estudiosos, com a eina de consulta. Com cal suposar, hom preveia la publicació d'aquests tipus de treballs".⁹²

L'associació Rosa Sensat es va preocupar d'aportar publicacions atès que es trobaven amb el problema de no comptar amb una bibliografia mínima de l'escola activa. Aquestes publicacions es dividien entre les periòdiques i les de caràcter més general (llibres, dossiers, publicacions ciclostilades, etc.).

Cal destacar dues publicacions periòdiques. Tal com ens diu Marta Mata:

*Dos revistas son portavoces de la institución: Perspectiva escolar, de alcance general, desde 1974, e In-fan-ci-a, dedicada a la educación del niño desde el nacimiento a los 6 años de edad, desde 1980.*⁹³

La revista *Perspectiva Escolar* és una revista catalana⁹⁴ de pedagogia que tingué origen en un butlletí⁹⁵ interior de l'Associació de Mestres Rosa Sensat. Surt cada mes, menys al

⁹⁰ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 29.

⁹¹MONÉS, J. (1981): op. cit., p. 141.

⁹²MONÉS, J. (1981): op. cit., p. 142.

⁹³MATA, M. (1985): op. cit., p. 135.

⁹⁴A l'article "Un movimiento pionero..." (1983): op., cit. p. 22, es comenta sobre *Perspectiva Escolar*:
Se redacta íntegramente en catalán.

⁹⁵A ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 30-31, es comenta:

El butlletí sortí com una necessitat d'informació i de relació amb els mestres que a través dels cursos o de les Escoles d'Estiu volien mantenir un lligam amb "Rosa Sensat". Al principi contenia informació sobre cursos, seminaris i Escoles d'Estiu, però aviat s'hi afegiren ressenyes de les activitats de grups de mestres comarcals i bibliografia. Publicà un número monogràfic sobre el "Perfil psicològic del mestre". Posteriorment acollí articles sobre temes pedagògics fins a transformar-se en una petita revista. El darrer dels quinze butlletins apareguts (primavera del 1973) era realment una publicació prou seriosa que mogué el Ministeri d'Informació i Turisme a exigir la seva legalització com a revista amb

juliol i l'agost. Compta amb diverses seccions dedicades a experiències escolars, didàctiques, política educativa, bibliografia, activitats, etc., a més d'un monogràfic en què mitjançant articles de diversos autors es tracta un tema d'interès per al professional de l'educació. Dos anys després del naixement d'aquesta publicació es comentava:

L'objectiu de la revista Perspectiva Escolar és fer conèixer els resultats d'estudis científics, investigacions i experiències escolars, i oferir informació de tots els aspectes relacionats amb l'educació del nen i amb la professió dels ensenyants i educadors, tant des del punt de vista de pràctica docent i factors que hi influeixen o intervenen, com des del de la formació i promoció professional. Comprèn diverses seccions i pretén mantenir un nivell de divulgació científica, però no academicista. Es publica en català i pretén reflectir el pensament de "Rosa Sensat" en un sentit ampli que admet la col·laboració d'altres grups i corrents mentre estiguin dintre de la coherència ideològica de la revista. Entre les seccions de què es compon la revista, hi ha sempre un tema monogràfic que són els articles de fons que constitueixen el nucli principal del número.⁹⁶

La revista *In-fàn-ci-a* tracta de l'educació dels més petits i compta amb sis números durant l'any. Va dirigida⁹⁷ tant als pares com als educadors. És de fàcil lectura.⁹⁸ Podem destacar que "sus secciones recogen experiencias escolares de nuestro país, modelos organizativos de otros, aportaciones de diferentes campos de la ciencia a la educación infantil (medicina, psicología...), informaciones y bibliografía".⁹⁹ Aquesta publicació va néixer¹⁰⁰ per omplir el buit informatiu que existia en un cicle de la vida tan important com és el de l'educació infantil, per tant, el seu objectiu era "contribuir a difundir las necesidades, posibilidades e intereses educativos de la primera infancia y diseñar pedagógicamente esta

tots els requisits del cas.

La idea que "Rosa Sensat" acaronava de temps, de llençar una revista havia tingut ocasió de madurar-se i el butlletí havia servit d'assaig. Es tractava ara, abril de 1973, d'estructurar-se una revista amb totes les implicacions, tasca que comportà uns quants mesos de treball. Una vegada estructurada interiorment calia fer els passos legals i administratius. El juliol de 1974 fou concedit el permís i el desembre del mateix any n'aparegué el núm. 0, de llençament.

⁹⁶ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 31.

⁹⁷"Un movimiento pionero..." (1983): op. cit., p. 22.

⁹⁸Íd., ib. Es comenta:

En ella (Infancia), como en Perspectiva Escolar, escriben profesionales de la educación con experienciay viene ilustrada con gran cantidad de fotografías y dibujos que la hacen agradable a la vista. La forma y el fondo, ambos de gran calidad hacen de ella una revista muy interesante. [...] se edita también exclusivamente en lengua catalana.

⁹⁹FERNÁNDEZ, J. (1990): "La Asociación de Maestros Rosa Sensat y las escuelas de verano de Cataluña celebran sus bodas de plata" a *Escuela Española*, núm. 3.009, Madrid, p. 4.

¹⁰⁰"Associació de mestres Rosa Sensat" (1982) a *Anthropos*, núm. 88, Barcelona, p. VI.

etapa".¹⁰¹ A l'inici, foren tres les idees que van ajudar al sorgiment d'aquesta revista:

. Nuestro país tiene una fuerte tradición en la atención a la primera infancia.

. El análisis de nuestra realidad actual, con un vacío informativo, pero con un trabajo cuidadoso forjado durante años.

*. La posibilidad de crear una herramienta para el trabajo, con voluntad de acoger y difundir todas las reflexiones, proyectos y realizaciones existentes en nuestro campo.*¹⁰²

La biblioteca¹⁰³ compta amb un fons important i està especialitzada¹⁰⁴ en el món educatiu. Va començar amb la biblioteca personal de Marta Mata i de mica en mica es va anar ampliant. A més de fitxers temàtics i alfabètics també es compta amb una base de dades informàtica que fa més fàcil la recerca bibliogràfica. El personal de la biblioteca és especialitzat i assessora les persones que sol·liciten la seva ajuda.

El Departament d'Administració s'encarrega "de buscar y contabilizar los fondos con que se cuenta. En él hay profesionales de la economía en contacto constante con los maestros".¹⁰⁵

El servei de cursos i l'Escola d'Estiu:

[...] cuida de la organización de actividades durante el curso y, recogiendo cuanto se hace, sondeando las necesidades de los maestros, programa cursos trimestrales por la tarde-noche, conferencias sobre temas pedagógicos, debates, salidas culturales y didácticas los sábados por la mañana, etc.

Naturalmente, dentro de este servicio la mayor parte del tiempo y el trabajo se va

¹⁰¹"Associació..." (1982): op. cit., p. VII.

¹⁰²Íd., ib.

¹⁰³A ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 37 es comenta:

La biblioteca fonamentalment és per a la gent que treballa a "Rosa Sensat" i per als professionals que desitgen utilitzar-la dintre del local. La seva funció és bàsica en una institució dedicada a l'estudi, publicacions, assessorament, etc.

¹⁰⁴A l'article "Un movimiento pionero..." (1983): op. cit., p. 22 es comenta:

[...] es de las bibliotecas especializadas en educación, una de las más importantes.

¹⁰⁵Íd., ib.

en la preparación de la "Escola d'Estiu" y su valoración posterior.

Cada curso, enseguida de arrancar el trabajo, se hace una valoración a fondo de la Escola d'Estiu, organización, estructura, metodología... y a partir de ello comienza prácticamente la preparación de la Escola d'Estiu siguiente.¹⁰⁶

També és convenient recordar l'existència del Premi de Pedagogia Rosa Sensat:

Nuestra Asociación con la colaboración de Edicions 62, convoca el Premio Rosa Sensat de Pedagogía, para potenciar el estilo de trabajo que, en el campo educativo, se ha estimulado desde el inicio como forma más adecuada para mejorar la escuela: el trabajo en equipo de los maestros.¹⁰⁷

Uns anys més tard, a l'article d'una altra revista es comenta:

El premio de Pedagogía Rosa Sensat establecido en 1980 para estimular la reflexión pedagógica, el trabajo en equipo y la realización de experiencias escolares que se proponen como alternativas para la mejora de la educación.¹⁰⁸

2.1.7 EL PENSAMENT ESCOLAR DE LA INSTITUCIÓ

En el si de l'Associació de Mestres Rosa Sensat no es va comptar mai amb una coherència ideològica total però es coincidí en el fet de qüestionar l'escola franquista i de lluitar per tal d'assolir la renovació pedagògica tan volguda i esperada.

L'època de major coherència es va manifestar a la "Declaració de Principis" de Coordinació Escolar¹⁰⁹ de l'any 1967.¹¹⁰ Aquest document es caracteritzà pel seu caire

¹⁰⁶Íd., ib.

¹⁰⁷"L'Associació..." (1983): op. cit., p. 77.

¹⁰⁸FERNÁNDEZ, J. (1990): op. cit., p. 4.

¹⁰⁹A mesura que el franquisme anava perdent la seva força van anar sorgint escoles privades que tenien com a objectiu la millora de l'ensenyament. Aquestes escoles van crear Coordinació Escolar l'any 1967, la qual va

idealista. El primer principi feia referència a l'escola entesa com a servei a la societat; el segon se centrava en la dignitat professional i social del mestre; una altra característica que cal destacar és que els postulats de l'escola activa eren totalment acceptats. Pensem que l'element més important d'aquest període fou la presa de consciència que es va potenciar vers la problemàtica escolar en general i de l'ensenyament públic en particular. Jordi Monés, en un intent de síntesi, ens diu que "aquesta 'Declaració de Principis' presentava moltes novetats en comparació amb l'escola oficial. Pensem, si més no, en els punts següents: la dignificació professional del mestre, l'activisme pedagògic, l'educació social, el treball dels mestres estructurat en equip, l'obertura social, la introducció del català a l'escola, el pluralisme religiós, la col·laboració dels pares a la vida de l'escola, etc."¹¹¹

A partir de l'any següent, és a dir, a partir de 1968, alguns sectors de la institució Rosa Sensat (els estretament lligats amb escoles de Coordinació Escolar) es qüestionaren alguns principis de Coordinació Escolar. Després d'una reunió a Saifores (no se sap segur però es pensa que la reunió es portà a terme l'any 1971) i de la discussió sobre alguns aspectes íntimament relacionats amb els principis, s'acordaren els punts següents:

1. *Aclarir el concepte de País/Servei a la Societat.*
2. *Possible contradicció entre respectar opcions religioses i obertura als valors transcendents.*
3. *Aclarir què vol dir "promoció de la mentalitat i forma de vida catalana".*
4. *Concretar el principi de la 'diversitat econòmica' per evitar suspicàcies.*
5. *Especificar si els principis anaven dedicats als mestres o a les escoles. En relació a aquesta qüestió hom demanava que es fixessin els següents punts: el paper del mestre a l'escola, l'estatut del mestre, la forma de treball en equip; per altra banda, es volia precisar el concepte "nivell de participació en la institució escola".*

estar sempre molt lligada a Rosa Sensat. Cal tenir en compte que "a pesar de tratarse de escuelas privadas, los centros agrupados en la 'Coordinadora', ya desde sus inicios, hicieron incapié en su 'vocación de escuelas públicas', por lo que no ha de extrañar que, con la llegada de la democracia, hiciera su aparición el CEPEPC ('Col·lectiu d'Escoles per l'Escola Pública Catalana'), agrupando la mayoría de aquellas escuelas -en estos momentos unas 90- y una de cuyas misiones más importantes es la de tratar, con las instituciones políticas autonómicas, el paso a la red de escuelas públicas". ("L'Associació..." (1983): op. cit., p. 71.)

¹¹⁰MONÉS, J. (1981): op. cit., p. 239-241.

¹¹¹MONÉS, J. (1981): op. cit., p. 243.

6. *Aclarir la concepció "llibertat personal", per superar les possibles contradiccions amb el principi d'educació social.*

7. *Fixar la correspondència que hi podia haver entre la coordinació d'escoles i els interessos de la formació i el Moviment de Formació de Mestres.*¹¹²

La reformulació dels principis de Coordinació Escolar, aprovats el 1976, no es pot considerar un fet remarcable de la institució perquè aquesta no hi va intervenir directament atès que Coordinació Escolar havia assolit autonomia pròpia.

Les característiques que marcaren l'activitat dels anys posteriors a 1970 són les següents:

- *La potenciació del treball interdisciplinari sobre la base d'una certa globalitat del procés educatiu, la qual comportava una sèrie de criteris que anaven més enllà del simple activisme pedagògic formulat anteriorment. Hom intentava vincular la pedagogia a totes les ciències humanes, malgrat que existirà sempre una clara preferència envers les Ciències Socials.*

- *L'acceptació més o menys tàcita, però no sempre implícita, del concepte que la globalitat ha de comprendre els mètodes i, molt especialment, els continguts.*

- *L'ascendència que adquireixen, essencialment a nivell sociològic i psicològic, els plantejaments marxistes -d'una manera especial el marxisme italià i francès. Potser també caldria assenyalar que els intents per cercar punts de confluència entre els corrents marxistes i el pedagogisme no sempre han reeixit.*

- *La importància atorgada als moviments a favor de l'autogestió i la cogestió, tot i que cal remarcar que es tracta d'una qüestió que ha preocupat més intensament alguns sectors i persones vinculats a Coordinació Escolar, més que no pas a Rosa Sensat, encara que cal tenir present que la Institució ha vehiculat els esmentats corrents per mitjà de cursos, publicacions, etc.*

- *La no-superació de l'idealisme del moviment escolar renovador, considerat en*

¹¹²MONÉS, J. (1981): op. cit., p. 243-244.

conjunt, que els corrents sociològics, malgrat la bona voluntat dels seus capdavaners, no han ultrapassat, ni dins ni fora de la Institució. A tall d'exemple, podríem dir que el moviment ensenyant, sota la influència de Rosa Sensat entre altres grups, qüestionarà la idea d'escola entesa com a servei a la societat per propugnar el concepte de l'escola com a motor del canvi social. En general, s'intenta superar l'activisme pedagògic des d'una actitud acrítica. [...]

- Finalment, remarcarem els canvis que s'observen en relació al concepte de religiositat oberta, la qual [...] estava en contradicció amb el concepte d'escola oberta als valors transcendents. Hom passarà a una actitud de neutralisme religiós, la qual no pressuposava exactament neutralisme polític i ideològic però s'hi assemblava bastant; tot plegat un xic en la línia del republicanisme liberal de la II República. Aquestes concepcions seran, en certa manera, el resultat d'un compromís polític no solament entre els diversos sectors de Rosa Sensat, sinó també entre els grups majoritaris de l'esquerra d'oposició al franquisme. Massa vegades aquesta esquerra ha anat a remolc de la Institució, en comptes de fer plantejaments propis, excepte pel que fa a l'ensenyament superior, on la Institució no tenia per què dir res i on, també, alguns sectors de l'esquerra tenen un paper important, almenys en el pla teòric.¹¹³

Tal i com hem dit anteriorment, l'Associació de Mestres Rosa Sensat s'ha caracteritzat sempre per la seva lluita constant per la renovació pedagògica i ha estat la màxima capdavantera en aquestes qüestions. És evident que hi ha molts exemples que il·lustren aquesta afirmació però ens centrarem en la participació i el treball posterior (podríem haver escollit una altre trobada o declaració) en el I Congrés de Moviments de Renovació Pedagògica realitzat al Palau de Congressos de Montjuïc del 5 al 10 de desembre de 1983 i en el qual van participar moviments de totes les comunitats autònomes. Des de *Perspectiva Escolar* s'expliciten els continguts que es van tractar al congrés¹¹⁴ i a continuació es fa el comentari i la reflexió d'alguns aspectes concrets tractats en aquesta trobada.¹¹⁵

El primer article ens explica que les ponències, comissions i grups de treball que es portaren a terme voltaven entorn tres blocs temàtics: "Escola", "Formació de Mestres" i "Moviments de Renovació Pedagògica". El bloc temàtic "Escola" es dividia en les comissions

¹¹³MONÉS, J. (1981): op. cit., p. 245-246.

¹¹⁴"La Renovació Pedagògica. Reflexions després d'un Congrés" (1984) a *Perspectiva Escolar*, núm. 85, Barcelona, p. 2.

¹¹⁵"Bases pedagògiques de l'Escola Pública" (1984) a *Perspectiva Escolar*, núm. 85, Barcelona, p. 3-7.

següents: "Bases pedagògiques de l'Escola Pública"; "Currículum escolar"; "Nivells educatius"; "Gestió, participació i organització de l'escola"; "Tipus d'escola i educació compensatòria"; "L'escola rural". Sobre el segon bloc temàtic "Formació dels mestres" es comenta que oficialment es fa un projecte nou i que per oferir les conclusions del congrés en aquest àmbit es té en ment dedicar-li un monogràfic a *Perspectiva Escolar*. El tercer bloc temàtic "Moviments de Renovació Pedagògica" va comptar amb una única comissió, la qual va confeccionar un article.

Un exemple de comentaris i reflexions sobre certs aspectes que es van tractar en el congrés el trobem a l'article de Joaquim Franch.¹¹⁶ En aquest article es critica l'orientació "eficacista" de l'escola i es defensa un model "constructiu" en el qual els infants "siguin capaços de construir amb els altres la seva pròpia realitat".¹¹⁷ S'opta tant per "la defensa i la potenciació de la identitat cultural de cada poble com a sistema diferencial de valors i com a particular aportació a la cultura universal, eliminant les relacions de dominació d'unes cultures sobre les altres"¹¹⁸ com per "la capacitat crítica per a la recepció dels elements culturals positius dels altres pobles".¹¹⁹ Dins la consideració "que els valors s'han de viure"¹²⁰ s'hi van incloure els següents aspectes: compensar la desigualtat de les noies,¹²¹ canviar la relació amb la natura,¹²² la pau i l'elaboració dels conflictes.¹²³ L'autor també destaca que en el congrés es donà una gran importància, entre altres aspectes, al fet que a l'escola es fomenti la comunicació de persona a persona; que no podem oblidar els "diversos camps de fenòmens en els quals emergeix la realitat del grup -afectivitat, organització, poder i influència, treball i projectes, valoracions col·lectives i possibilitat de regular-se com un tot";¹²⁴ i que no es pot deixar de banda que l'escola s'ha de relacionar amb la vida. Finalment, Joaquim Franch acaba amb les paraules següents:

La diversitat dels MRP (Moviments de Renovació Pedagògica) és una riquesa - perdoneu el tòpic- en la mesura que es preservi la capacitat d'expressar-se i d'escoltar-se i la sensibilitat als problemes dels altres -que és una garantia de la sensibilitat envers els propis problemes.

116Íd., ib.

117"Bases pedagògiques..." (1984): op. cit., p. 4.

118Íd., ib.

119Íd., ib.

120"Bases pedagògiques..." (1984): op. cit., p. 5.

121Íd., ib.

122Íd., ib.

123"Bases pedagògiques..." (1984): op. cit., p. 5-6.

124"Bases pedagògiques..." (1984): op. cit., p. 6.

*Em penso que Rosa Sensat té un paper important en aquest concret, que del que faci o deixi de fer depenen algunes coses significatives.*¹²⁵

2.1.8 SUPORT A ALTRES INSTITUCIONS

L'aportació que l'Associació de Mestres Rosa Sensat ha donat a altres institucions és, cronològicament, la següent:

. El 1967 es manifesta l'interès de moltes escoles d'una línia pedagògica semblant (educació activa) per relacionar-se i ajudar-se mútuament. Així es creà Coordinació Escolar, que ha arribat a reunir un centenar d'escoles amb uns interessos comuns. Encara que en la seva tasca Coordinació Escolar ha tingut autonomia, s'ha emparat sota AAPSA, i el local, els mitjans econòmics i la dedicació d'algunes persones han anat a càrrec de "Rosa Sensat", que ha servit també d'aglutinant i de punt de referència per a aquestes escoles.

. El 1968 Coordinació Escolar promou la creació de la Cooperativa Abacus com un servei a les escoles referent al material escolar, joguina pedagògica i llibres oferts amb unes garanties i un preu més mòdic. A la pràctica la Cooperativa ha estat impulsada i orientada per "Rosa Sensat".

. La creació de la Fundació Artur Martorell l'any 1969 és obra directa de "Rosa Sensat". Per tal d'establir un canal públic de recaptació de diners, absolutament necessària donat el dèficit creixent de les activitats de "Rosa Sensat", i per obtenir la col·laboració ciutadana, va sortir la idea de fer una fundació beneficodocent a la qual es donà el nom d'Artur Martorell. La col·laboració econòmica que els ciutadans presten a la Fundació s'ha presentat sempre com una col·laboració a la labor de "Rosa Sensat", única beneficiària de les aportacions que aquella obté. Efectivament, la vinculació de la Fundació amb "Rosa Sensat" es pot dir que és total. La idea, el capital fundacional i

¹²⁵"Bases pedagògiques..." (1984): op. cit., p. 7.

part del Patronat de la Fundació són de "Rosa Sensat", de manera que a la pràctica es fa difícil destriar la labor de les dues entitats.

. En la constitució i expandiment d'un moviment de grups de mestres a les comarques catalanes i fins i tot a províncies espanyoles, ha intervingut moltes vegades la capacitat de convocatòria i de relació que té "Rosa Sensat". Aquest moviment pren cos el curs 1969/70 impulsat bàsicament per les Escoles d'Estiu on sistemàticament s'ha anat fent un treball de relació entre els mestres d'àrees geogràfiques concretes. "Rosa Sensat" no es pot atribuir la creació ni la labor dels grups de mestres que constitueixen una xarxa extensa, però sí que cal reconèixer que li ha prestat un gran servei, fomentant-lo, assessorant-lo i prestant-li el personal necessari per a la seva labor. Les activitats d'aquests grups, privats o constituïts jurídicament, han consistit normalment en curssets, seminaris, conferències, i Escoles d'Estiu. A títol d'exemple podem assenyalar que, regularment o esporàdicament, han fet Escoles d'Estiu Lleida, Girona i Tarragona i també, Granollers, Mallorca, Manresa, Menorca, Sabadell, Vic, Madrid i Galícia.

. El 1970 "Rosa Sensat" proposa a Òmnium Cultural la creació d'un nucli de professors de català dedicats al treball de formació dels mestres i a la didàctica del català a les escoles. El grup s'anomenà Assessoria de Didàctica del Català i depengué directament d'OC quant al finançament i organització, però treballà als locals de "Rosa Sensat" en contacte amb mestres i d'acord amb la línia de "Rosa Sensat". El treball de l'ADC fins al 1975 ha consistit en cursos de català a mestres, passar la prova d'aptitud, assessorar escoles i mestres, fer estudis i publicacions per al tractament del català a classe, etc. El curs 1975/76 l'ADC queda integrada plenament dins de "Rosa Sensat" ".¹²⁶

¹²⁶ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 43-44.

2.1.9 VALORACIÓ I INFLUÈNCIA DE L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT

Nosaltres no ens veiem capaços¹²⁷ de fer una valoració minuciosa i completa del que ha estat l'Associació de Mestres Rosa Sensat i de les seves aportacions en el camp pedagògic al llarg de la seva existència. Per aquest motiu ens hem limitat a cercar i a transcriure¹²⁸ les valoracions i els comentaris que hem trobat i que han fet persones que han estat a prop de la institució i que la coneixen profundament. Aquest apartat comença amb un llistat¹²⁹ d'aspectes positius i d'interrogants sobre la tasca portada a terme per la institució i, a continuació, hi ha una sèrie de comentaris que il·lustren els elements citats.

Jordi Monés ens assenyala una sèrie d'aspectes de l'associació que es poden qualificar de positius:

A. La capacitat de Rosa Sensat per promoure un clima a favor de l'activisme pedagògic, dins del qual tindrà un paper especial la vinculació al medi, tot plegat enmig d'un ambient repressiu tant a nivell polític com social, sobretot si pensem en la situació de l'ensenyament al nostre país. Ja que fem referència a aquesta qüestió, convé puntualitzar [...] que la història de la Institució no pot concretar-se en l'evolució dels òrgans de governar l'activitat dels departaments de treball professional o de les escoles de Coordinació Escolar, la projecció ciutadana de la Institució, etc., sinó que comprèn, sobretot, el treball d'aquests mestres, professionals i ciutadans que sota l'empara de Rosa Sensat han treballat col·lectivament o particularment, a vegades d'una manera totalment anònima, a favor d'una millora qualitativa i/o quantitativa de l'escola del nostre país.

¹²⁷El nostre treball se centra en l'estudi axiològic en els diaris de l'Escola d'Estiu de l'Associació de Mestres Rosa Sensat en l'etapa compresa entre l'any 1969 i l'any 1979. Aquest capítol ha estat necessari per conèixer els objectius i l'ideari de la institució i així poder comprendre les notícies que van apareixent en els diversos diaris consultats, però el nostre estudi no té previst aprofundir en certs aspectes de l'associació Rosa Sensat i la seva valoració corresponent.

¹²⁸Això fa que en aquest apartat abundin les citacions. Pensem que és enriquidor transcriure les concretes paraules que s'han dedicat a l'associació Rosa Sensat atès que recullen de forma immillorable l'emotivitat, el compromís i les emocions que ha provocat el treball constant a favor de la nostra renovació pedagògica.

¹²⁹El llistat correspon al treball portat a terme per Jordi Monés i Pujol-Busquets, gran estudiós de l'Associació de Mestres Rosa Sensat.

B. La introducció a l'escola de tècniques educatives modernes, malgrat la manca de mitjans. Assenyalarem, especialment, el caràcter peoner tant en qüestió de mètodes com de continguts.

C. La gran importància atorgada a la professionalitat del mestre, el qual gràcies a Rosa Sensat ha començat a considerar-se, al nostre país, com un professional com qualsevol altre. Aquesta professionalitat significava formació permanent a través dels Cursos d'Hivern i de les Escoles d'Estiu i anava aparellada amb la consideració social i econòmica del mestre, tot i que en aquest darrer capítol els resultats han estat més aviat decebedors, qüestió totalment marginal a la història de la Institució.

D. Els esforços en pro de la interdisciplinarietat, tant a nivell teòric com en el camp de la pràctica pedagògica, així com també les experiències de treball en equip dels mestres.

E. La conceptualització del caràcter globalitzador del procés escolar, on s'han introduït molts aspectes minusvalorats per l'escola tradicional o substituïts, en certa manera, pels corrents tecnocràtics.

F. L'aplicació dels sistemes coeducatius, des d'un primer moment, malgrat les prohibicions governamentals. Cal remarcar, a més, la preocupació envers l'educació sexual, especialment pel que fa a la formació del mestre; és bo de recordar que la sexualitat era considerada tabú pels òrgans oficials, sobretot els primers anys de la vida de la Institució. Això explica que, aleshores, les propostes resultessin molt tímides.

G. La participació activa a favor del moviment de mestres, malgrat les contradiccions que representava des de la perspectiva fundacional de la Institució.

H. Els treballs en profunditat, sobretot a nivell teòric, per formular un nou projecte d'Escola Pública, malgrat els problemes que podia plantejar una formulació d'aquestes característiques.

I. Els esforços per aconseguir la participació activa dels pares tant en la gestió de les escoles com en el mateix moviment d'escoles actives; aquesta política s'ha desenrotllat, cal consignar-ho, amb dificultats i ha estat motiu de tensions.

J. *Les activitats de la Institució en el món cultural i polític, tant des del punt de vista corporatiu -és a dir, individualment- com formant part d'organismes de resistència cultural i política als òrgans governamentals.*

K. *El treball de recuperació de la nostra tradició pedagògica, el qual comportarà un interès pregon envers la Història de l'Educació. Aquest programa de recuperació ha estat gradual, començant per la tradició escolar del principi de segle i sobretot de la Mancomunitat de Catalunya per arribar als projectes educatius formulats durant l'època de la Guerra dels Tres Anys.*

L. *La vinculació als corrents educatius moderns [...]. Hom ha mantingut contactes amb col·lectius i professionals de la resta dels Països Catalans i de la resta de l'Estat espanyol, a més dels intercanvis amb grups d'Itàlia, França, Gran Bretanya, Hongria, Polònia, la Unió Soviètica, Portugal, alguns països de l'Amèrica Llatina, etc. A més de les personalitats estrangeres [...], cal remarcar, entre les persones o els col·lectius que han visitat la Institució: el psicopedagog Lobrot, el pedagog Herminio Almendros, el grup francès de Pedagogia Institucional i el teòric de l'educació polonès Bogdan Suchodolsky.*

M. *La influència pedagògica que ha exercit la Institució arreu dels Països Catalans i de l'Estat espanyol, especialment pel que fa al desenvolupament de les Escoles d'Estiu. Recordem respecte a aquest punt que l'any 1980 se celebraren 17 Escoles d'Estiu al Principati 38 al conjunt de l'Estat espanyol.*

N. *Finalment, i de manera primordial, la introducció del català a l'escola, fet que, amb l'activisme pedagògic assenyalat al punt A, constitueix el tret més característic de la vida i l'evolució de la Institució. Val a dir que, malgrat la timidesa dels primers temps, s'han assumit gradualment, amb algunes contradiccions, plantejaments d'escola catalana amb llurs conseqüències socioculturals i sociolingüístiques.¹³⁰*

Jordi Monés també assenyala deu interrogants que segons ell apareixen en l'evolució de la institució:

1. *L'intent d'oferir, des d'una perspectiva d'escola privada, un programa d'escola pública, intent que ha situat el moviment en una mena de carreró sense sortida,*

¹³⁰MONÉS, J. (1981): op. cit., p. 248-251.

especialment després dels canvis polítics dels darrers anys.

2. La limitació de la seva influència, circumscrita a uns determinats grups polítics, socials i intel·lectuals, tot i que cal tenir molt presents els esforços que s'han portat a terme en aquest sentit i els resultats assolits, ateses les característiques de la Institució.

3. Les conseqüències de la situació sociopolítica i socioeducativa, les quals han obligat Rosa Sensat a desdoblir les seves funcions en el terreny estrictament educatiu i en el camp politicoescolar; aquest desdoblament ha provocat tensions internes, amb la consegüent limitació de l'activitat de la Institució.

4. El volum que ha adquirit l'estructura interna de la casa, amb els consegüents desavantatges de la burocratització i jerarquització, malgrat els esforços a favor d'una major democratització interna.

5. El recel ideològic entre els diversos corrents que han tingut un paper decisiu als òrgans de gestió de la Institució.

6. La política econòmica de la Institució, condicionada per l'escassetat de recursos, malgrat els esforços de la Fundació Artur Martorell i d'altres canals de finançament. Aquesta situació originà, segons sembla, una baixa rendibilitat del treball professional.

7. La integració progressiva a l'estructura educativa de l'Estat espanyol, especialment a partir de la Llei General d'Educació, la qual impedeix la formulació de noves alternatives, sobretot a nivell estructural. Entre el 1973 i el 1977, s'haurien de matisar molt aquestes afirmacions.

8. La desigualtat en el nivell acadèmic dels cursos, sobretot de les Escoles d'Estiu, originada, en part, per la insuficient estructura professional de la Casa en particular i del món pedagògic català en conjunt.

9. La manca d'una veritable planificació de la recerca, possiblement a causa de la dependència envers altres organismes. Els treballs de Rosa Sensat no sembla que hagin resultat rendibles des de l'angle de la investigació; molts estudis s'han quedat a mig camí i d'altres s'han portat a terme amb presses, a causa, segurament, de les exigències

del mercat. Cal puntualitzar que aquest retret es podria fer a la majoria de les institucions, públiques i privades, dedicades a la recerca, almenys en el camp de l'ensenyament.

10. Finalment assenyalarem la poca importància atorgada als corrents educatius anglosaxons i la quasi nul·la atenció concedida a l'escola d'Alemanya i dels països escandinaus. Respecte a aquesta qüestió, només cal que us fixeu en les revistes de la biblioteca: de vuitanta-vuit, només una és en anglès i d'alemanya no n'hi ha cap; és evident, però, que el problema de la llengua és important. Malgrat tot, ignorar avui el món anglosaxó en qualsevol branca del saber resulta, al nostre entendre, un punt més aviat negatiu.¹³¹

També cal recordar les paraules de Jordi Monés que fan referència als diversos àmbits sobre els quals s'ha treballat des de la institució:

[...] l'activitat de "Rosa Sensat" i dels grups o centres d'ensenyament que voltaven al seu entorn, s'ha desplegat en diversos camps, des del pedagogicodidàctic fins al psicopedagògic o àdhuc psicosociopedagògic, passant pel politicoescolar.¹³²

Volem il·lustrar l'aspecte positiu de la institució que Jordi Monés assenjala com a A, és a dir, l'activisme pedagògic:

En la renovació pedagògica impulsada per "Rosa Sensat", destaca al principi la introducció de la pedagogia activa. Trencant l'esquema de l'escola tradicional, es tractava de centrar l'educació en el nen com a subjecte i objecte de l'ensenyament i per tant de conèixer i utilitzar rectament les tècniques necessàries per desenvolupar les possibilitats de creixement del nen des d'una nova òptica més racional i científica.

Com a conseqüència de la pedagogia activa, calia dedicar un esforç especial a l'expressió (oral, plàstica, dinàmica, musical) donant la base científica i les tècniques necessàries del seu tractament, tot procurant de no caure en els aspectes purament anecdòtics que podrien ser una caricatura de l'expressió.¹³³

¹³¹MONÉS, J. (1981): op. cit., p. 251-252.

¹³²MONÉS, J. (1984; 2a ed.): op. cit., p. 245.

¹³³ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 39.

La mateixa Marta Mata ens defineix la manera com entenien aquest activisme:

El tret fonamental de l'escola que desitjàvem era l'escola activa, és a dir, centrada en l'activitat del nen, no tant en l'activitat impartidora del mestre sinó amb la capacitat de desvetllar en el nen l'activitat, l'interès, etc. Aquest era l'objectiu principal, però entenent que aquesta activitat i capacitat del nen no eren purament l'activitat memorística o lingüística sinó l'activitat creativa, imaginativa, afectiva, de col·laboració, és a dir, eren els principis de l'escola activa que als anys 12 s'havien formulat i encara hi havia molt camí per córrer.¹³⁴

Sobre l'aspecte positiu de la institució que Jordi Monés assenyala com a B, és a dir, la introducció a l'escola de tècniques educatives modernes, en trobem un exemple en l'anomenada matemàtica nova:

Alejado ya el espectro de aprendizaje memorístico de las operaciones aritméticas, gracias al material y a los enfoques de Montessori, Decroly y Freinet, aparecían cada vez más nítidas las relaciones entre la formación matemática y la conciencia del esquema corporal, medida, número, situación en el espacio, relaciones lógicas, etc.

El conocimiento de la "matemática nueva", a finales de los años sesenta, fue para los maestros de la Escuela Rosa Sensat una revolución, y comportó grandes innovaciones no sólo en la enseñanza secundaria y primaria sino también en la elemental, en los parvularios y en las escuelas maternas donde las teorías de Piaget y Sencinska se veían comprobadas y traducidas en recursos didácticos y formativos con la matemática nueva.

La formación lógica del niño a través de todo ello sería un buen fundamento para los maestros que trabajan ahora en la introducción del ordenador en la escuela, un capítulo abierto ya.¹³⁵

Marta Mata ens il·lustra l'aspecte positiu de la institució que Jordi Monés assenyala com a C, és a dir, la formació permanent del professorat:

Pero el maestro en ejercicio continúa necesitando instituciones como la Escuela

¹³⁴Comunicació personal de Marta Mata i Garriga. 1 d'agost de 1996.

¹³⁵MATA, M. (1985): op. cit., p. 133.

Rosa Sensat, ahora ya considerada oficialmente como centro privado de formación y asesoramiento pedagógicos, y reconocida a nivel ciudadano a través de la Fundación Artur Martorell, que canaliza hacia las actividades de la Escuela Rosa Sensat recursos económicos privados y aun públicos, como, por ejemplo, del Ayuntamiento de Barcelona.

Los maestros continuaban afluyendo a los cursos y actividades de invierno de la Escuela Rosa Sensat y especialmente a las Escuelas de Verano, donde en los años setenta, entre el postfranquismo y la transición democrática, podrán realizar sus aspiraciones de un modo más completo: formarse, reciclarse y participar en el diseño de una verdadera alternativa de política educativa.¹³⁶

Des de la revista *Oriflama* també es comenta la necessitat de l'educació permanent dels educadors i la tasca realitzada per l'Associació de Mestres Rosa Sensat en aquest àmbit:

El seu primer objectiu és de donar als mestres en exercici una formació postnormal que tinguis en compte la teoria i la pràctica d'una psicologia (conèixer bé els nens), d'una pedagogia (ser realment mestres respectant els nens), i d'una sociologia (inserció en la realitat d'un país i d'una societat concreta). I tot això a causa de la mala formació que rebien els mestres al seu pas per la Normal i que féu precisament que la gent preocupada per l'ensenyament es bellugués. D'altra banda, el record i constatació de la situació educativa a Catalunya abans del 1939 esperonava els joves mestres a recuperar el fil d'una tradició que sortosament no s'havia arribat a trencar del tot.¹³⁷

Sobre l'aspecte positiu de la institució que Jordi Monés assenyala com a D, és a dir, la interdisciplinarietat, Marta Mata ens comenta que aquesta ha existit des d'un bon principi:

La concepción de una pedagogía activa, destinada a conocer y potenciar a fondo las capacidades de todo tipo en el marco escolar y en colaboración con la familia y el medio social conducía ciertamente a la concepción de una pedagogía, propia de cada comunidad, que plantease no sólo las características de la escuela con respecto al niño, sino también con respecto a la sociedad; no se podía pensar en el niño, en cada niño, abstrayéndolo del contexto social, pero tampoco se podía pensar en el sistema educativo

¹³⁶MATA, M. (1985): op. cit., p. 134.

¹³⁷"Rosa Sensat..." (1977): op. cit., p. 34.

conveniente a una sociedad en concreto, sin tener en cuenta al niño, todo niño. Se trataba de la concepción de la pedagogía como una ciencia en sí, interdisciplinaria, una psico-socio-pedagogía, concretada siempre en un espacio, en un tiempo, en un grupo social, abierta necesariamente a un cambio en el cual los vectores internos son la propia acumulación práctica y teórica en el quehacer escolar, y los vectores externos son principalmente los cambios sociales con sus componentes de acción y reacción cultural. Pues bien, esta concepción se iba abriendo paso trabajosamente."¹³⁸

Sobre l'aspecte positiu de l'associació Rosa Sensat que Jordi Monés assenyala com a E, és a dir, partir del fet que el procés escolar té un caràcter globalitzador, la mateixa associació comenta:

La reflexió i estudi fets a "Rosa Sensat" com les pautes de treball concret a l'escola es tracten amb un sentit d'arrelament a una situació concreta i a una realitat d'una escola i d'una societat.

*Hi ha uns aspectes històrics, culturals, lingüístics que podríem englobar dins d'un marc més general i anomenar-los polítics, que es tenen molt en compte a l'hora de fer una labor educativa. Naturalment s'expressen més o menys obertament segons el grau de permissivitat o d'oportunitat, però mai no es pretereixen en els plantejaments de fons.*¹³⁹

I més endavant afegeix:

Per obviar el perill de fer moltes activitats concretes deslligades o al marge d'una línia general, "Rosa Sensat" intenta prendre el món de l'ensenyament en un sentit global i així, tot formant mestres, té en compte l'escola i, més enllà, tota la societat.

*De la mateixa manera, la globalització del treball professional de l'educació exigeix una coherència entre la pedagogia, la psicologia i la sociologia de l'educació: Aquests tres aspectes de l'educació (que representen l'estructura de treball de "Rosa Sensat") es treballen amb un sentit interdisciplinari que doni cohesió a tota la labor.*¹⁴⁰

¹³⁸MATA, M. (1985): op. cit., p. 131.

¹³⁹ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 54.

¹⁴⁰id., ib.

Sobre l'aspecte positiu de la institució que Jordi Monés assenyala com a H, és a dir, el projecte que realitza l'Associació de Mestres Rosa Sensat per assolir l'escola pública, cal dir que aquest projecte el pensa i li dóna suport tota la institució en general i les Escoles d'Estiu en particular:

Per una nova escola pública. Aquest és el títol del document elaborat a l'Escola d'Estiu de 1975 per més de 500 mestres i aprovat per una Assemblea general dels assistents a l'Escola d'Estiu.

El treball fins a la redacció d'aquest document fou preparat prèviament a "Rosa Sensat" en la quasi totalitat i, per tant, en reflecteix el pensament. Efectivament des dels seus inicis "Rosa Sensat" havia tingut present la necessitat d'una bona escola pública, però no era llavors el moment de proposar-la. Els deu anys passats han canviat de tal manera el panorama educatiu que s'ha fet possible ja una declaració en aquest sentit.

Els mestres, entre ells "Rosa Sensat", pensen una escola unificada, és a dir, al servei de la promoció col·lectiva, pública, mantinguda totalment pels recursos públics i, per tant, gratuïta per a tothom i amb uns continguts bàsics i una metodologia seguint el rigor de la ciència pedagògica. Aquesta escola la veuen com una escola diversificada seguint la realitat: diversificada en l'organització, en els continguts, en la llengua, en l'administració. La veuen, també, pluralista en la ideologia i oberta quant a la seva programació i gestió, d'acord amb la iniciativa de la comunitat que ha de servir.¹⁴¹

Com podem veure, les Escoles d'Estiu van lluitar intensament per l'assoliment de l'escola pública. Algunes d'elles treballaren intensament per marcar les bases i els aspectes necessaris amb què havia de comptar l'escola pública que es desitjava. L'Escola d'Estiu de 1976, per exemple, va realitzar una declaració anomenada "Per una nova Escola Pública" i l'any 1983¹⁴² encara es demanava que la LODE (Llei reguladora del dret a l'educació) tingués en compte alguns dels seus postulats. L'Associació de Mestres Rosa Sensat reflectia aquesta idea en un article on deia:

És tasca de la política educativa que ha de fer efectiva la llei, impulsar i promoure l'Escola Pública i establir un ordre de prioritats en el finançament de la privada que no

¹⁴¹Íd., ib. p. 55-56.

¹⁴²"Reflexions sobre l'escola que volem" (1983) a *Perspectiva Escolar*, núm. 76, Barcelona, p. 1.

*comprometi el principi d'igualtat.*¹⁴³

I acabava amb les paraules següents:

*Aprovada fa poc en el Parlament de Catalunya (29 de juny 83) la Llei del CEPEPC (Llei reguladora del procés d'integració a la xarxa de centres docents públics de diverses escoles privades), desitjaríem veure reflectida en la LODE aquesta possibilitat d'esdevenir públiques totes les privades que ho desitgessin i volguessin unir esforços en el progrés col·lectiu del país, per fer realitat el dret a l'educació "sense que pugui prevaler cap discriminació per raó de naixença, raça, sexe, religió, opinió..." (art. 14 de la Constitució Espanyola).*¹⁴⁴

Marta Mata, dos anys més tard, també ens parla dels objectius i dels esforços que els porten a "lluitar" per l'assoliment d'una escola pública:

Exactamente en la mitad de la década, el tema general de dos Escuelas de Verano será dedicado a la búsqueda de una alternativa al sistema educativo vigente, anticuado y mal reformado aún. En estas declaraciones y en la aspiración dentro del marco democrático aún no vigente se diseña una política de escuela, desde el nacimiento a los 18 años, adecuada a la gran diversidad social, con maestros bien formados y en buenas condiciones de trabajo en equipo, con la colaboración efectiva de los padres y la participación de la sociedad. Una escuela accesible, cercana, gratuita, abierta a niños de toda procedencia social, integradora de los deficientes y marginados, promocionadora y al servicio de la sociedad, respetuosa, por lo tanto, de su pluralidad lingüística, cultural, etc.

*Tales declaraciones eran aún un sueño en 1975 y 1976. En la Escuela de Verano de 1977, inaugurada dos semanas después de las primeras elecciones democráticas en España desde 1936, el sueño parecía ya posible, y 9.000 maestros lo celebraron trabajando duramente dos semanas.*¹⁴⁵

Podem dir que l'aspecte positiu de la institució que Jordi Monés assenyala com a K, és a dir, la recuperació de la tradició pedagògica catalana, va ajudar molt en els inicis atès que els

¹⁴³Id., ib.

¹⁴⁴Id., ib.

¹⁴⁵MATA, M. (1985): op. cit., p. 134.

mestres es van veure ajudats en la seva tasca:

Sin embargo, la consecuencia más importante [...] fue que los maestros se dieron cuenta de que no partían de cero, como imaginaban, sino que tenían detrás una tradición pedagógica propia, que ellos desconocían a causa de las condiciones políticas y que resultaba mucho más importante de lo que se podía imaginar y realmente se imaginaban. No es extraño, pues, que algunos maestros y maestras se planteasen la necesidad de recuperar esta tradición, incorporándola al movimiento de escuelas activas que, en cierta manera inconscientemente, se estaba gestando.¹⁴⁶

Pel que fa referència a l'aspecte positiu de la institució que Jordi Monés assenyala com a N, és a dir, la introducció del català en el món educatiu, volem recordar les paraules de Marta Mata corresponents a l'any 1985:

La Escuela Rosa Sensat abordó pues el problema del tratamiento de la lengua en la escuela con el objetivo de contar con los medios para conseguir una buena enseñanza de las lenguas catalana y castellana para todos, el uso de la lengua catalana como lengua vehicular de la enseñanza y de la educación en la escuela y de unidad civil de los hijos de autóctonos e inmigrados. No fue fácil abordar esta tarea entre prohibiciones, que cambiaron hacia una cierta permisividad en 1970, pero que sólo se disiparon en 1978. Los numerosos textos en catalán y castellano para los niños, sus didácticas como primera o segunda lengua, los estudios comparativos, etc. realizados en los seminarios, grupos de trabajo y departamentos de la Escuela Rosa Sensat han echado los cimientos de una progresiva solución del problema.¹⁴⁷

Sobre el tema de la introducció del català a l'escola també són significatius els mots següents:

Una de les tasques en què "Rosa Sensat" ha dedicat més esforços és la qüestió del català i del seu ensenyament a l'escola. Partint, com sempre, de l'activitat del mestre i de les escoles, aquests li han proporcionat els experiments i l'han impulsat a un treball d'investigació, de clarificació i d'orientació pràctica. Així el tractament del català ha trobat en "Rosa Sensat" un dels fonaments, diguem-ne científics, per portar-lo a la pràctica.

¹⁴⁶"L'Associació..."(1983): op. cit., p. 72.

¹⁴⁷MATA, M. (1985): op. cit., p. 132.

No és, doncs, d'estranyar, que en suscitar-se la qüestió a nivell públic a partir del Ple de l'Ajuntament de Barcelona del 4 de març de 1975, "Rosa Sensat" hagi pogut fer-se portaveu de la situació del tractament del català a les escoles i hagi representat els seus interessos reals en un nivell científic. En publicacions diàries o setmanals, en documents públics o privats i en accions davant les autoritats locals, "Rosa Sensat" ha estat en un primer pla, amb el suport dels mestres i escoles, i també del seu coneixement científic de la qüestió.¹⁴⁸

Hem cercat altres opinions i valoracions sobre l'Escola de Mestres Rosa Sensat. Maria Martínez pensa que "la institució Rosa Sensat va néixer en un moment que la gent tenia necessitat d'aglutinar-se, de compartir experiències. I en aquell moment per a mi va tenir un valor extraordinari".¹⁴⁹ També ens comenta que "era un moviment que recollia les inquietuds d'una gent amb ganes de trencar motlles, encara que els resultés ben difícil. El valor de sensibilització que van tenir és extraordinari".¹⁵⁰

Onofre Janer, el 1978, ens diu:

La pedagogia tradicional -impregnada de memorisme, irracionalisme i autoritarisme- era la que, amb uns programes rígids i uniformes, donava el to de l'educació a la majoria de la població escolaritzada. A més, la demanda escolar no era coberta per noves construccions de l'Estat amb la qual cosa donava carta blanca a la iniciativa privada. En aquest context l'any 1966 es van agrupar algunes escoles catalanes intentant de recuperar la tradició pedagògica catalana de l'escola nova. La seva preocupació era salvar la llengua i cultura catalanes, tot desmarcant-se de l'escola franquista, i també van elaborar una sèrie de principis d'actuació escolar no desprovistos d'un cert idealisme pedagògic i ideològic. En el marc d'aquestes escoles, que posteriorment formarien l'anomenada Coordinació Escolar, va néixer "Rosa Sensat", institució privada dedicada a la formació i reciclatge de mestres. La seva actuació, en els seus tretze anys d'existència, ha estat fonamental en l'extensió i profundització del moviment renovador a tot Catalunya mitjançant cursos, Escoles d'Estiu, xerrades i publicacions.¹⁵¹

¹⁴⁸ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 10-11.

¹⁴⁹FERRER, A.; MARTÍNEZ, M.; FEBRÉS, X. (1987): op. cit., p. 93.

¹⁵⁰Id., ib.

¹⁵¹L'ensenyament...(1978): op. cit., p. 105.

Josep González-Agàpito fa evident l'empenta que des de la institució es va donar a l'oblidada educació del període comprès entre els 0 i els 6 anys durant el franquisme:

La creació el 1965 de Rosa Sensat donarà l'impuls necessari per a l'expansió i consolidació del moviment. Alhora donarà resposta a una demanda fortament sentida de formació per part dels educadors. La institució serà especialment sensible a la formació dels mestres dedicats a la primera infància, cosa que contrasta amb l'oblit amb què, en general, és contemplada aquesta etapa a les Escoles Normals i a la Universitat, les quals viuen d'esquena a la realitat catalana i a la tradició pedagògica del país.¹⁵²

De la mateixa Angeleta Ferrer podem recordar unes paraules molt emotives que ens fan adonar de la importància que va tenir aquesta institució durant els primers anys:

En aquell moment, vint anys enrere, la Marta Mata va ser molt valenta d'engegar-ho. Se li ha de reconèixer. La Marta va gosar trencar molts motlles, en un moment que això era perillós.¹⁵³

Des de l'Ajuntament de Barcelona també es valora la tasca portada a terme per aquesta associació de la manera següent:

El 1977 és reconeguda la tasca de Rosa Sensat per la Generalitat, que finança l'Escola d'Estiu, així com per l'Ajuntament que li dona suport a través de la Fundació Artur Martorell. A la ciutat, l'Associació de Mestres Rosa Sensat és el Moviment de Renovació Pedagògica que forma part del Pla Unitari de Formació Permanent del Professorat, realitzat a través dels Centres Pedagògics i de Recursos. La relació dels mestres municipals amb la institució que porta el nom d'una d'elles té una tradició tan llarga com l'Escola de Mestres Rosa Sensat.

L'Associació de Mestres Rosa Sensat, forma part de la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya.

¹⁵²GONZÁLEZ-AGÀPITO, J. (1989) *Temes d'in-fàn-ci-a. Educar de 0 a 6 anys. Ser infant abans d'ora.* Barcelona: AAPSA Rosa Sensat.

¹⁵³FERRER, A.; MARTÍNEZ, M.; FEBRÉS, X. (1987): op. cit., p. 93.

*El 1990, Rosa Sensat ha pogut celebrar el seu aniversari en la 25a Escola d'Estiu organitzada per l'Associació i en companyia de grups de mestres de tot Catalunya, Espanya i diversos països d'Europa i Amèrica, que un any o altre han vingut a Barcelona a la recerca i contribució d'orientacions per la millora de l'escola. Amb ells, Rosa Sensat ha contribuït a enriquir el perfil educatiu de la ciutat.*¹⁵⁴

Les revistes de matèria educativa també han parlat de diversos aspectes de l'Associació de Mestres Rosa Sensat a més de fer valoracions com la següent:

*Mantiene una concepción de la pedagogía activa, interdisciplinaria, concretada siempre en un espacio, en un tiempo, en un grupo social, abierta necesariamente a un cambio, en el cual los vectores internos son la propia acumulación práctica y teórica en el quehacer escolar y los vectores externos son los cambios sociales con sus componentes de acción y reacción cultural.*¹⁵⁵

A la citació anterior es comenta un element principal que ha guiat sempre la tasca de l'Associació, ens referim a la connexió entre teoria i pràctica:¹⁵⁶

Rosa Sensat sempre ha tingut molt en compte de mantenir un equilibri entre la teoria i la pràctica ja que es dedica bàsicament als mestres que treballen en una classe concreta. Aquesta preocupació es manifesta en els cursos amb la divisió de cursos d'ampliació de coneixements (continguts) i cursos de com ensenyar les matèries als nens (didàctica).

Apareix també l'equilibri en els estudis i investigacions, uns dedicats a reflexionar i aprofundir sobre temes bàsics i d'altres de cara a una aplicació concreta per a la tasca escolar. La revista "Perspectiva Escolar" és un exponent d'aquest binomi teoria-pràctica que cal equilibrar.

*Tant la teoria com la pràctica es cerquen amb un rigor científic de recerca i reflexió pròpies i no manllevant i aplicant indiscriminadament pautes i models que no s'adapten prou a l'escola catalana avui.*¹⁵⁷

¹⁵⁴Barcelona...(1991): p. 156.

¹⁵⁵"La Asociación..." (1990): op. cit., p. 73.

¹⁵⁶A l'apartat d'aquest treball titulat "Idees pedagògiques" hem dedicat un subapartat a tractar la importància que per a l'Associació de Mestres Rosa Sensat té la relació entre teoria i pràctica.

¹⁵⁷ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 53-54.

Marta Mata ens comenta aquest lligam entre teoria i pràctica:

No entenem la pràctica com una realització de la teoria sinó la teoria com una reflexió de la pràctica. Això era claríssim. Per a mi, aquesta ha estat la clau de Rosa Sensat. És a dir, l'haver nascut amb la voluntat total; per una banda, perquè ens sentíem totalment incapaços de fer teoria, però amb possibilitats de poder reflexionar des de la pràctica i veure que tenia una gran difusió i que servia. Que servia, que era útil. Però útil en el bon sentit de la paraula.

A Rosa Sensat venien mestres desesperats. I, per tant, trobar solucions era la cosa més entusiasmadora que es podia fer.¹⁵⁸

Mercè Fluvià també ens parla de la importància del lligam entre teoria i pràctica:

A les Escoles d'Estiu dels anys setanta es defensava el lligam entre teoria i pràctica i, evidentment, encara es defensa. El problema de la teoria i la pràctica és un tema vigent actualment en el món de l'educació.

La universitat, almenys Pedagogia o Psicopedagogia, és, des del departament de la universitat, molt més sensible al treball de l'escola i no s'entén la investigació i la reflexió teòrica sense el contrast i el treball pràctic a l'escola. Per tant, la creació de grups mixtos cada vegada és més freqüent i cada vegada és més freqüent per part dels investigadors demanar col·laboració activa i qualificada, naturalment, dels mestres. Però és un tema pendent. És un tema, potser, en vies de trobar una mica els mecanismes, però és un tema que ha trigat molt a resoldre's. Perquè, a veure, la universitat ha estat sempre molt gelosa del seu caràcter seriós, científic, incontaminat... de reflexió una mica incompatible amb la feina de l'aula. A més a més, els mestres, empipats amb aquestes actituds de prejudici, han anat passant una mica d'això, segons com, no?

També és veritat que ha costat molt que els mestres treballessin, a part de fer-ho amb il·lusió i ganes, d'una manera una mica sistemàtica, una mica rigorosa, una mica planificada seriosament, amb un coixí teòric suficient, que tingués una mica de projecció el que feien cada dia.

¹⁵⁸Comunicació personal de Marta Mata i Garriga. 1 d'agost de 1996.

És a dir, a tots els llocs hi ha hagut handicaps i dèficits. Però sembla que, primer, el nivell de formació dels mestres és més bo, les seves ganes de millorar és gran, etc.; segon, des de la universitat, Pedagogia ha acabat sent un lloc bastant interessant de treball intel·lectual i de formació teòrica pels mestres i les persones dedicades a l'educació pel fet de fer postgraus, màsters... que d'alguna manera lliguen amb la pràctica; estar una mica al marge dels currículums oficials, fer activitats que s'adiuen més al que seria una ampliació als teus coneixements i a l'intercanvi.

Als anys setanta era impossible que la universitat fos sensible a aquestes peticions, perquè era un món terrorífic.¹⁵⁹

La mateixa Associació s'ha preguntat sobre la seva influència i vàlua tant en la societat com en els estaments oficials i aquesta és una de les respostes que hem trobat:

L'entitat privada "Rosa Sensat", pel seu treball, ha esdevingut una de les entitats cíviques que tenen una significació i un pes en el món de l'ensenyament i en el món ciutadà a Barcelona i a Catalunya.

Quant a la relació amb els estaments oficials d'educació, caldria matisar-la segons èpoques i persones. De tota manera, el món oficial ha vist "Rosa Sensat" amb una barreja d'admiració i de recel i l'ha encoratjat o tolerat segons les circumstàncies.¹⁶⁰

I més endavant afegeixen:

A títol de conclusió es podria dir que no és el moment de valorar la influència de Rosa Sensat en el món de l'ensenyament; només cal fer constar que n'exerceix i molta. També cal reconèixer que podria tenir-ne més i millor, però cal acceptar les limitacions de Rosa Sensat, fruits, en gran part, de la situació en què ha nascut i s'ha desenrotllat.¹⁶¹

Mercè Fluvià valora la influència de l'Associació de Mestres Rosa Sensat de la manera següent:

¹⁵⁹Comunicació personal de Mercè Fluvià. 29 d'agost de 1996.

¹⁶⁰ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 53.

¹⁶¹ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT (1976): op. cit., p. 56.

Va influir, sobretot en educació, però en política també, com totes les organitzacions que d'alguna manera reivindicaven un estat democràtic, una obertura ideològica, una llibertat d'expressió, etc. Participava a l'Assemblea de Catalunya. Els seus membres d'una manera no declarada militaven en els partits, estaven afiliats a sindicats... Vull dir que evidentment era un lloc on la vida política i sindical es vivia moltíssim individualment i això també tenia un reflex en el conjunt de la mateixa institució. Per tant, sí que Rosa Sensat feia declaracions polítiques però en aquest sentit ampli de dir: llibertats individuals i col·lectives, anem cap a una societat d'aquest tipus i en aquest context volem una escola amb aquestes característiques. El tema de la catalanitat, el va defensar i molt, no només el va defensar teòricament en declaracions sinó que va posar les mesures, és a dir, va formar les persones perquè poguessin anar experimentant d'una manera minoritària perquè, quan fos possible, fos majoritari. Per tant, a l'Estat espanyol no hi hagués hagut LODE ni LOGSE si no hagués existit Rosa Sensat. Em refereixo a tot el treball de reflexió que s'havia fet sobre el que caldria que fos l'escola i l'educació en un país concret com és el nostre. Perquè, és clar, no valen les teories generals, s'han d'aplicar. Per tant, l'anàlisi, la reflexió sobre el país, sobre les necessitats que es tenen, sobre la seva pluralitat cultural, lingüística... ja s'havia fet i s'havia experimentat: el tipus de formació, quina havia anat bé, quina no tan bé i què calia fer en cada moment, això ja s'havia rumiat, però no només a Catalunya sino també a Espanya, i impulsada, evidentment, pel referent que és Rosa Sensat per a tothom. Aleshores, la LOGSE hagués existit, probablement, però no sé si igual i tan de pressa. Els mateixos polítics recullen en aquestes lleis moltes de les escoles que havien impregnat el pensament pedagògic de Rosa Sensat i els moviments de renovació pedagògica. Rosa Sensat no té la patent en exclusiva d'això, però és veritat que va tenir la virtut d'iniciar-ho i de ser-ne un referent, evidentment que sí. A partir d'aquí molta altra gent es va afegir en aquest camí i, per tant, van fer que aquest camí fos un o un altre i molt bo en general.¹⁶²

Marta Mata comenta així la influència que creu que va tenir la institució:

En què vam influir nosaltres? Jo suposo que les dues influències més importants van ser:

. El model d'escola activa, integral, popular... a l'abast de tothom.

¹⁶²Comunicació personal de Mercè Fluvià. 29 d'agost de 1996.

. Haver arribata elaborar deu anys després el document d'escola pública.

La influència ha estat en el model pedagògic i en el model polític d'escola. Models, no és que s'hagin fet des de Rosa Sensat però sí que s'ha dibuixat el model. De tal manera que del document d'escola pública de Rosa Sensat, tots els programes dels partits polítics que dos anys després van sortir, tots en tenen ratlles, tots. És a dir, és un punt de referència: uns per rebutjar-ho, altres per dir que mig-mig, altres per dir que completament d'acord. Si no hi hagués hagut aquell model no hagués existit un punt de referència. I, a part d'això, hi ha unes quantes frases d'aquell document que estan a la Constitució.¹⁶³

Per acabar aquest apartat creiem oportú incloure tres citacions pertanyents a Marta Mata sobre la tasca portada a terme per l'Associació de Mestres Rosa Sensat. La primera fa referència a un dels grans objectius de la institució:

El millor dels models que Rosa Sensat ha produït és el sentiment d'escola nostra, d'Escola Pública Catalana, ja irreversible, i si no l'aconsegüim no tindrem escola. I l'aconsegüim, com s'ha aconseguit fer irreversible un model de formació permanent del mestre a partir de la pròpia problemàtica, de la pròpia pràctica, de la pròpia col·laboració professional.¹⁶⁴

La segona tracta d'una aportació insòlita de la institució:

Quizás la aportación pedagógica más importante de esta escuela haya sido su estilo de formación permanente del maestro, el hecho de buscar dentro de la propia práctica escolar deficiente los elementos de renovación, el hecho de convertir la demanda en respuesta, los alumnos en profesores.¹⁶⁵

La tercera ens intenta fer una valoració de la institució i, evidentment, aquesta sorgeix carregada de subjectivisme i emoció:

Des de 1965 a 1980 el treball de Rosa Sensat ha definit un model de formació de

¹⁶³Comunicació personal de Marta Mata i Garriga. 1 d'agost de 1996.

¹⁶⁴MONÉS, J. (1981): op. cit., p. IV.

¹⁶⁵MATA, M. (1985): op. cit., p. 131.

mestre, d'escola, de sistema educatiu. Ha definit uns models que han estat punt de referència a Catalunya més enllà del món de l'ensenyament, i en el món de l'ensenyament més enllà de Catalunya. Moltes associacions de pares, moltes entitats cíviqes i culturals, totes les Escuelas de Verano, de Vran i de Uda, coneixen els models sorgits d'aquesta petita institució, "endra com una rosa d'acord amb el nom, assenyada com el sensat cognom indica" segons ens galantejà el doctor Badia en complir els deu anys.¹⁶⁶

¹⁶⁶MONÉS, J. (1981): op. cit., p. IV.

2.2 CONTEXT POLÍTIC, SOCIAL, IDEOLÒGIC I EDUCATIU

2.2 CONTEXT POLÍTIC, SOCIAL, IDEOLÒGIC I EDUCATIU

L'objectiu d'aquest apartat és oferir una visió dels antecedents i la situació (política, social, ideològica i educativa) que envolta les Escoles d'Estiu compreses en el període de 1969 a 1979. Creiem que els fenòmens, les idees, les propostes, etc. mai no sorgeixen del no-res sinó que, al contrari, estan íntimament relacionades amb el context i la realitat amb què conviuen. És la realitat la que les limita o les potencia. Per això, creiem imprescindible fer un repàs del context en què es gesten i es porten a terme les aportacions i els actes que apareixen reflectits en els diversos diaris de l'Escola d'Estiu Rosa Sensat.

2.2.1 ANTECEDENTS

2.2.1.1 Breu síntesi de la situació educativa abans del franquisme

L'herència educativa del segle XIX fou més aviat pobra i negativa. Tal i com ens diu Marta Mata:

*Una invasión (la napoleónica), tres guerras civiles, un breve cambio de dinastía, un corto período republicano, la pérdida de todas las colonias, la débil industrialización y la más débil aún vida democrática tienen como paralelo la instauración de un sistema escolar pobre materialmente y de muy baja calidad pedagógica. Así empieza el siglo XX en España.*¹

¹MATA, A. (1985): "La Escuela de Maestros Rosa Sensat de Barcelona" a *Perspectivas*, vol. XV, núm. 1, França, p. 129.

A principis de segle es van donar dues grans tendències en l'àmbit educatiu: una a Madrid i l'altra a Catalunya. Quan parlem de la de Madrid² ens referim a la coneguda Institución Libre de Enseñanza, la qual intentà canviar el sistema educatiu començant per la universitat i mitjançant el regeneracionisme krausista. En aquesta institució destaquen, entre altres, pedagogs com Giner de los Ríos i Francisco de Cossío.

A Catalunya³ es va ajuntar un moviment de cultura popular (fou el fundador dels ateneus obrers) amb les ganes i grans il·lusions encaminades a modernitzar l'escola per part de la burgesia. També va ser important el paper de l'Ajuntament de Barcelona i el de la Mancomunitat de Catalunya en la gestació i el naixement del moviment de renovació pedagògica de l'escola catalana que entroncà amb el corrent d'Escola Nova. Educadors i educadores com, per exemple, Dolors Canals, Alexandre Galí, Artur Martorell i Pau Vila estaven en contacte amb grans pedagogs com, entre altres, Ferrière, Claparède, Bovet, Piaget, Decroly i Montessori.

Les dues tendències, la madrilenya i la catalana, no col·laboraren⁴ obertament fins a la II República, és a dir, de l'any 1931 a l'any 1936, època molt important per a l'educació⁵ atès que "es durante este breve periodo cuando la escuela pública en Barcelona, como en toda España, alcanza por vez primera un nivel europeo".⁶

Quan l'àmbit educatiu estava en un dels millors moments va experimentar (aquest aspecte el tractarem en el proper apartat) una total marxa enrere. Però abans d'endinsar-nos en aquesta etapa problemàtica volem evocar les paraules de Marta Mata quan ens recorda:

La Guerra Civil, con la victoria de una dictadura militar, trunca el proceso de modernización y durante muchos años, prácticamente hasta 1967, los maestros renovadores son separados de las escuelas y van muriendo. Rosa Sensat muere en 1962. No sólo la política escolar es pobre y retrógrada, sino que se prohíbe toda aportación pedagógica europea a España, así como las lenguas vivas, excepto el castellano. La formación del maestro se acorta en tres años y la calidad de la renovación

²Íd., ib.

³MATA, A. (1985): op. cit., p. 129-130.

⁴MATA, A. (1985): op. cit., p. 130.

⁵A *Vida Escolar* es remarca el moment àlgid en què es trobava l'àmbit educatiu:

*Puede decirse que, en 1939, la enseñanza en Catalunya estaba en camino de convertirse en una de las más modernas y de más calidad de Europa. (L'Associació de Mestres "Rosa Sensat" (1983) a *Vida Escolar*, núm. 223, Madrid, p. 70.)*

⁶MATA, A. (1985): op. cit., p. 130.

*pedagógica desaparece.*⁷

2.2.1.2 L'educació en la instauració del franquisme

L'entrada al poder del general Francisco Franco va comportar la posada en pràctica d'un sistema educatiu que no s'adaptava a la societat i que de mica en mica alguns moviments de renovació pedagògica intentaren canviar i renovar.

J. Carbonell i J. Monés ens resumeixen en poques paraules el que significà en matèria d'educació la pujada al poder dels franquistes:

*El triomf de la contrarevolució feixista liquida de soca-rel la reforma educativa iniciada a la Segona República. El rellotge de la història s'atura i fa marxa enrere, connectant novament amb els esquemes neofeudals de la tradició conservadora espanyola. L'Església recupera els antics privilegis de l'època monàrquica. L'escola i la pedagogia perden tota autonomia i passen a dependre dels interessos politicoideològics del nou Estat: del patriotisme feixistitzant i de l'Església integrista. Estat i Església s'identifiquen i gairebé es confonen en llurs propòsits ideologicoeducatius; de llur simbiosi sortirà el que hom anomena la doctrina del nacionalcatolicisme.*⁸

La primera actuació del nou règim en matèria d'educació va consistir a formar unes comissions depuradores que tenien com a principal objectiu "la neteja del personal docent".⁹ La depuració només la van passar satisfactòriament les persones addictes al règim, i en quedaren exclosos¹⁰ els educadors amb idees liberals, laiques, autonomistes, socialistes, anarquistes, coeducadores, bilingüistes, d'Escola Nova, etc. Aquesta "neteja" fou radical.¹¹

⁷Íd., ib.

⁸CARBONELL, J.; MONÉS, J. (1978): *Escola única-unificada. Passat, present i perspectives*. Barcelona: Laia, p. 247.

⁹ *L'ensenyament. Seminari d'història de l'ensenyament i "Rosa Sensat"*. (1978) Barcelona: Dopesa, p. 39.

¹⁰ *L'ensenyament...* (1978): op. cit., p. 39-40.

¹¹A *L'ensenyament...* (1978): op. cit., p. 39, ens il·lustren aquesta situació:

Les xifres de mestres i professors empresonats i exiliats són elevades. Molts han d'abandonar definitivament el magisteri actiu. D'altres, com a càstig menor, són confinats a exercir la docència fora de Catalunya. S'exigeixen informes de bona conducta de les autoritats civil, eclesiàstica i militar per a prosseguir els estudis de magisteri. I per ocupar un lloc de treball cal seguir uns breus cursos d'orientació i perfeccionament professional [...]. No cal dir que aquestes places són ocupades

L'escola,¹² durant l'època franquista, es caracteritzava per la reproducció i accentuació de les discriminacions de classe.¹³ Per una banda cal dir que l'ensenyament preescolar i superior era destinat a les elits socials, i en quedaven excloses les classes treballadores i populars. Per altra banda hi havia un ensenyament per a rics i un per a pobres. Els primers estaven escolaritzats en centres d'ordes religiosos mentre que els segons no tenien altre remei que anar a les deteriorades i desateses escoles de l'Estat.

Una altra forma de continuar amb l'estructura de classes era la següent:

[...] reproduint l'anacrònica divisòria dels compartiments estancats de l'ensenyament -Primària, Secundària i Superior-, formalitzats per la Llei Moyano, amb clara protecció envers els fills dels sectors privilegiats perquè accedeixin a l'ensenyament mitjà i superior, i amb un desinterès absolut perquè els alumnes procedents de la classe obrera i capes populars ingressin no ja al nivell secundari, sinó tan sols al nivell elemental. El nombre alarmant de nens sense plaça escolar, la quantitat ingent d'analfabets, o el fet que fins l'any 1956 no es posés en pràctica el primer Plan Nacional de Construcciones Escolares són signes prou rellevants d'aquesta situació de subdesenvolupament discriminatori.¹⁴

El paràgraf següent ens il·lustra les idees ja anomenades i d'altres que imperaven en

majoritàriament per ex combatents de la croada, molt addictes ideològicament, però mancats d'una mínima qualificació professional. El subdesenvolupament actiu, la degradació de l'escola, encaixava amb aquesta fase negra de la nostra història.

¹² *L'ensenyament...* (1978): op. cit., p. 40-42.

¹³ Jaume Carbonell i Jordi Monés posen exemples que il·lustren les discriminacions classistes que es portaren a terme:

L'agudització classista del cas franquista fa que l'ensenyament preescolar sigui pràcticament inexistent i predominantment a mans de la iniciativa privada; que el període obligatori -segons la Ley de Educación Primaria de 1945- no arribi més enllà dels dotze anys establint la gratuïtat amb els termes ambigus de la mateixa Llei Moyano: "sólo paralos niños que puedan pagar la Escuela", sense arbitrar altres mesures més concretes; i fent que la divisió escolar i la bifurcació en dos canals es doni a l'edat de deu anys: uns cursaran l'ingrés per al batxillerat elemental, mentre la majoria prosseguirà els estudis fins els dotze anys, en què obtindran el Certificat d'Estudis Primaris que els "capacitarà" per a l'accés a la producció. Tampoc no hi ha un plantejament sòlid i coherent respecte a la Formació Professional, ja que la primera "Ley de Bases de Formación Profesional", dictada per Girón des del Ministeri de Treball i inscrita dins la demagògia obrerista, que permetés als fills dels treballadors seguir un batxillerat d'acord amb llur condició de classe en centres especials -els Instituts Laborals-, va tenir escassa incidència quantitativa i qualitativa i va fracassar per la manca de lligam amb les necessitats de la indústria i per la competitivitat amb l'Església en el control d'aquesta parcel·la de l'ensenyament; la qual, a la llarga, en va sortir més airosa. Més importància cal atribuir, per llur extensió, als estudis de comerç, aiguabarreig de coneixements instrumentals i de "cultura general" per a retenir una població escolar abans d'ingressar a la producció. (CARBONELL, J.; MONÉS, J. (1978): op. cit., p. 250-251.)

¹⁴ CARBONELL, J.; MONÉS, J. (1978): op. cit., p. 248-249.

matèria d'educació durant la Dictadura:

La desfeta del 1939 significà el desmantellament de l'estructura educativa que s'estava forjant des de 1931 i la reinstauració dels esquemes educatius de mitjan segle XIX, amants amb alguns components nazi-feixistes. A l'escola tradicional, políticament burocràtica i centralista, socialment classista, ideològicament conservadora i metodològicament uniformista, s'hi afegí una extrema politització basada en la doctrina totalitària dels països de l'Eix. S'instaurava un sistema i s'aprovaven uns textos escolars basats en un mateix credo polític, una única religió i una sola moral. La realitat escolar podria resumir-se en:

- . subsidiarietat de l'Estat en matèria educativa, passant l'Església a jugar un paper novament determinant;*
- . depuració política dels ensenyants, substituint-los per personal adicte al règim;*
- . ús exclusiu de la llengua castellana com a vehicle d'escolarització, prohibint totes les altres;*
- . separació de sexes i educació diferenciada segons el sexe;*
- . ensenyament autoritari que atorgava una gran importància a l'ordre i a la disciplina, amb la qual cosa l'actitud de l'alumne devenia totalment passiva.¹⁵*

Les línies¹⁶ que sustentaven la pedagogia portada a terme pel franquisme, les podem resumir en les següents: l'escola anticatalana, burocràtica i disciplinària; l'escola que inculcava una ideologia determinada i l'escola negoci. Aquestes línies pedagògiques es van anar modificant al llarg del temps. El 1951,¹⁷ per exemple, podem dir que ja es començaren a donar canvis en l'orientació cultural gràcies a l'entrada de Ruiz Jiménez al Ministeri

¹⁵ *L'Escola sota el franquisme. Què s'aprenia amb els llibres de text.* (1986) Barcelona: Institut Municipal d'Educació, p. 63.

¹⁶ Jaume Carbonell ens recorda les línies pedagògiques que es van practicar durant aquesta època:

El nou règim i les forces que el sostenien: l'Exèrcit, la Falange i l'Església, conceben tres tipus de models escolars. L'escola estatal, anticatalana, burocràtica i disciplinària, amb la missió de transmetre el pensament ultraconservador i les pràctiques del totalitarisme feixista. L'escola dependent dels ordes religiosos d'ensenyament, disposada a col·laborar en la inculcació ideològica dels infants a canvi d'obtenir amplis beneficis. I l'escola-negoci, minifundista i desatada, que es va estenent a causa de la desídia i absentisme de l'Estat. (L'ensenyament... (1978): op. cit., p. 38.)

¹⁷ *L'Escola...* (1986): op. cit., p. 63.

d'Educació Nacional. Però és evident que algunes qüestions encara continuaren igual i que la "renovació" deixava molt a desitjar:

*L'etapa liberalitzadora de Ruiz Giménez al cap del Ministeri d'Educació (1951/1957) no té cap mena de repercussió dins el panorama d'abandó de l'ensenyament primari i la privatització de l'ensenyament. Els intents renovadors no pretenen altra cosa que racionalitzar i modernitzar els estudis mitjans i superiors destinats a les elits.*¹⁸

La Llei d'ensenyament mitjà i la Llei de construccions escolars,¹⁹ malgrat les seves deficiències, mostraven la preocupació que tenia l'Estat per l'educació.

El 1957 es va crear la FERE²⁰ atesa l'ansia de l'Església de mantenir els seus privilegis arran d'algunes discrepàncies entre l'Església i l'Estat: "La FERE substitueix la FAE - Federación de Amigos de la Enseñanza- i la seva revista 'Atenas' per 'Educadores', l'any 1958. Adopta una certa i moderada actitud autocrítica en relació a l'època del triomfalisme feixista i es disposa a estructurar-se com a cos docent autònom amb l'objectiu d'expandir-se en el camp escolar amb una clara voluntat d'anar-se separant i independitzant de l'Estat".²¹ I el seu objectiu passa a convertir-se en realitat: "Comencen a exigir, com a recompensa a llur tasca social benefactora, que la societat, i més en concret l'Estat, financés l'educació impartida per l'Església. Aquesta ofensiva pren un caràcter més obert i manifest a partir de l'any 1964, que la FERE trenca definitivament amb els sectors governamentals i s'alia amb el recent creat Sindicat Nacional de l'Ensenyament per a la demanda conjunta de subvencions".²²

Malgrat que la Dictadura, com hem dit fins ara, va trencar amb la renovació pedagògica feta fins aquell moment i portà a terme una política educativa amb les característiques que hem ressenyat, es donaren unes petites esclatxes que cal recordar:

L'únic model d'escola que, emparant-se sota la iniciativa privada, intenta connectar d'alguna manera amb la renovació pedagògica d'avantguerra, són escoles actives, les primeres experiències de les quals broten els anys cinquanta, s'estenen i es

¹⁸CARBONELL, J.; MONÉS, J. (1978): op. cit., p. 251.

¹⁹ *L'Escola...* (1986): op. cit., p. 63.

²⁰Íd., ib.

²¹CARBONELL, J.; MONÉS, J. (1978): op. cit., p. 256.

²²Íd., ib.

*cohesionen com a moviment a la dècada dels seixanta, i que els anys setanta moltes d'elles entren en crisi i proposen com a via de solució la integració d'aquests centres a una xarxa d'escola pública catalana, renovadora i democràtica.*²³

2.2.2 ASPECTES REFERENTS ALS CANVIS QUE ES DONEN DURANT L'ETAPA COMPRESA ENTRE 1964 I 1970

A principis dels anys seixanta es donaren uns canvis importants i significatius a la societat. A part de la iniciació de l'anomenat "boom turístic" és remarcable comentar que el sector econòmic més important va passar a ser la indústria, fet que provocà que la gent marxés del camp a les zones industrials i, a més a més, que hi hagués persones que emigressin a l'Europa occidental a la cerca de treball. Aquest fet i els factors que en van derivar provocaren malestar i l'any 1962 començaren a Astúries i al País Basc una sèrie de vagues. En aquests anys van sorgir les Comissions Obreres i també cal remarcar que el moviment universitari i intel·lectual s'hi vinculà. La politització de la universitat va provocar molts problemes ja que es van detenir catedràtics i estudiants, a més d'expulsar grans figures d'aquell moment com Aranguren, García Calvo i Tierno Galván. Pel que fa referència a la nostra realitat, creiem interessant transcriure les paraules de Jordi Monés, les quals ens il·lustren la situació que es vivia:

Cal no negligir tampoc els moviments de signe més o menys nacionalista, almenys aparentment, entre els quals a més de l'Assemblea Constitutiva del Sindicat Democràtic celebrada als Caputxins de Sarrià, Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (SDEUB), recordarem les campanyes "Català a l'escola", "Volem bisbes catalans", suport al pare Escarré, etc., sèrie d'esdeveniments que desembocaran a la constitució de l'Assemblea de Catalunya l'any 1971.

Tot aquest moviment, a més del caire eminentment polític, presentava una clara vessant de tipus cultural, del qual són una bona mostra el moviment de la Nova Cançó, l'expansió del moviment editorial català i molt especialment [...] la creació d'escoles i

²³CARBONELL, J.; MONÉS, J. (1978): op. cit., p. 263-264.

*institucions educatives vinculades a la tradició escolar catalana anterior al 1939.*²⁴

Es van donar canvis escolars, atès que a partir de 1964 es modificà tant la legislació com l'organització de l'estructura educativa: "Tindrem, en primer lloc, escoles maternals de 2 a 4 anys i de pàrvuls de 4 a 6 anys regentades per especialistes femenines, centres que no formaran part del cicle obligatori. Per a aquest cicle s'establirà l'Ensenyament General Bàsic (EGB) de 6 a 14 anys tal com el coneixem avui. Paral·lelament es canviava el pla d'ensenyament normal, amb la qual cosa els estudis de magisteri adquirien un major relleu en exigir el batxillerat superior per poder ingressar-hi. Els estudis duraven tres anys, el darrer dels quals es dedicava a pràctiques. A partir d'aquest moment els mestres podien ingressar a l'escalafó del Magisterio Nacional a més de la clàssica oposició amb un bon expedient acadèmic. Cal remarcar que els textos de les escoles normals milloraven extraordinàriament, en comparació al pla anterior, tot i que es poden fer moltes crítiques al seu aparent eclecticisme".²⁵ Malgrat aquestes i altres superacions, es continuaven donant una sèrie de mancances, la no coeducació i l'excessiva centralització en són un exemple.

Durant aquest període fou important la creació d'una sèrie d'organismes d'orientació pedagògica, didàctica i psicològica. Cal remarcar també que a la llei d'ensenyament primari del 1965 es comentava la creació d'un Servicio de Psicología Escolar y Orientación; a l'ensenyament mitjà podem destacar un Servicio de Orientación Psicotécnica i el 1969 es van crear els ICE (Institut de Ciències de l'Educació).

Com a contraposició de l'educació tradicional sorgí el pensament escolar tecnocràtic. Tenia interès a desbancar l'autoritarisme de caire feixistitzant, anava a favor d'augmentar l'ensenyament femení, va començar a introduir "tímidament" les llengües "vernáculos" a l'escola i, a més, es van introduir noves tècniques didàctiques i pedagògiques per tal de fer un lligam entre els continguts a aprendre i les necessitats de la producció i de l'evolució tècnica d'aquell moment. Però "els nous postulats tecnocràtics comportaran plantejaments educatius i pedagògics diferents, sense variar, però, les connotacions essencials de l'escola tradicional".²⁶

²⁴MONÉS, J. (1984; 2a ed.): *L'escola a Catalunya sota el franquisme*. Barcelona: Rosa Sensat/Edicions 62, p. 69.

²⁵MONÉS, J. (1984; 2a ed.): op. cit., p. 70.

Jordi Monés i Pujol-Busquets va escriure aquestes paraules a principis de la dècada dels vuitanta, per aquesta raó parla de l'EGB com a quelcom actual, quan la nostra realitat és ben diferent des de la posada en marxa de la reforma educativa i la LOGSE.

²⁶ *L'Escola...* (1986): op. cit., p. 63.

El pensament educatiu tecnocràtic va entrar en crisi a principis dels anys setanta malgrat que es continuà portant a la pràctica. Jordi Monés assenyala els trets següents com a principals i definidors de l'educació tecnocràtica:

a) L'educació a tots els nivells, fins i tot a l'ensenyament elemental, esdevé una necessitat econòmica.

b) El rendiment econòmic de les inversions en matèria d'educació i l'eficàcia a tots els nivells és fonamental per al bon funcionament del sistema educatiu.

c) Els continguts de l'ensenyament han de vincular-se d'una manera total a l'aplicació pràctica.

d) Cal perfeccionar els mètodes de socialització, entesos com l'adaptació de l'individu a l'ordre establert.

e) Els mètodes pedagògics han de fonamentar-se en la psicologia individual i sobretot en la de l'aprenentatge.

f) L'alumne mitjà ha d'ésser la base del procés d'aprenentatge.

g) Alguns aspectes de la realitat poden ésser canviants, però l'ordre instituint ha de romandre immutable.

h) Els valors morals de la societat tradicional continuaran essent la base del benestar social.²⁷

Pel que fa a aquest últim tret, Jordi Monés considera que els següents punts són els valors morals que fan referència a l'ideari educatiu tecnocràtic:

1. El paper de l'ensenyament estatal al sistema educatiu.

2. Pàtria, Religió i Família, valors fonamentals.

3. Total prioritat de la llengua castellana com a vehicle d'escolarització.

²⁷MONÉS, J. (1984; 2a ed.): op. cit., p. 75